

Néray Vilmos

Az interjút készítette, szerkesztette: Dér Noémi

Budapest, 2010. szeptember – október

Család

1919. december másodikán születtem Székelyudvarhelyen. Az anyám kereskedelmi iskolákat végzett, az apám hivatásos katonatiszt volt, a temesvári hadapródi iskolában végzett. A magyarországi Hunyadi hadosztály utolsó katonai parancsnokának¹ volt az évfolyamtársa, de különösebb kapcsolatot egymással nem tartottak.

Apám az első világháborúban egyszer ősszel sebesült meg – mindjárt ahogy a háború megkezdődött –, másodszor 1915-ben az orosz fronton, de itt már teljesen eszméletlen állapotban vitték Moszkvába. Ott megoperálták, ezt követően nem sokkal megszökött a hadifogságból. Többszöri kísérlete volt a hadifogságból hazajönni, a végén egy kis bandával összefogva szinte Szibéria keleti partjairól szöktek meg. Egy hónapon keresztül szökésben voltak, így kerültek Magyarországra. A németeknél jelentkeztek a határvonalon, aztán onnan széjjelváltak. Hárman voltak: az egyikük egy kassai magyar gyerek, a másik egy bécsi zsidó gyerek volt, ők kerültek ki a fogságból.

Apám egyenesen hazament Székelyudvarhelyre. Még kiheverte a nagy sebesülését, de a háború végén az oláhok besorozták magukhoz. Nem akart román katona lenni,

¹ Grassy József (1894-1946) 1922-24-ben végezte el a Hadiakadémiát, majd különböző vezérkari beosztásokban szolgált. 1935-38-ban a Ludovika Akadémia harcászati tanára. 1939-41-ben a 7. gyalogezred, majd a 15. gyalogdandár parancsnoka és az Újvidékre kirendelt karhatalom irányítója, állomásparancsnok. Ő vezette az újvidéki razziát, az ő ötlete volt az utcák végiglövetése golyószóróval. Kállay Miklós közbenjárására hadbírósi eljárás indult ellene, amelynek során társaival együtt halálra ítélték, de az ítélethozatal előtt, 1944. január 14-én Németországba szökött, ahol a Waffen-SS Obergruppenführerje lett. A nyilas hatalomátvétel után rehabilitálták, 1944. november 1-jén altábornaggyá léptették elő, s kinevezték a Hunyadi SS páncélgránátos hadosztály parancsnokává. Május 8. után Ausztriában amerikai fogságba esett, de kiadták a magyar hatóságoknak. A Népbíróság halálra ítélte, de az újvidéki események miatt kiadták Jugoszláviának, ahol Újvidék főterén nyilvános kivégzés keretében felakasztották.

és megszökött; kétszer is volt már szökésben, harmadszorra sikerült. Ezt követően én is megszülettem. Hathónapos koromban hoztak ki Székelyudvarhelyről, és ekkor készült az első fénykép is rólam.

Csőregen egy nagygazdánál bújt meg az apám, ott egy süketnéma legény vigyázott rá, mert hát vadászták őket mindenfelé akkor az oláhok, ahogy vonultak keresztül Magyarországon. Csőreg elég közel van a határhoz, ott fent az észak-keleti határon, úgyhogy apám kimenekült a tanyára. A tanyán főtt az egyik nagy szalmakazalban lakott – ezeket úgy mesélte nekünk. Azután onnan került be később a honvéd hadseregbe és került le Zalába, azután pedig a csehszlovák-osztrák-magyar hármashatárra, onnan jártak át. A Prónay féle hadsereghez tartoztak², de elég önállóan dolgoztak, átjártak Ausztriába fegyverekért, mert itt nálunk, magyaroknál nem volt elég puska meg géppuska, úgyhogy ők aztán ott voltak egészen addig, amíg a Horthy-korszak be nem állt.

Körülbelül kétéves koromig voltunk Karcagon, akkor lekerült apám Bonyhádra, katonai járásparancsnok lett. Van egy testvérem is, egy leányka, két évvel fiatalabb nálam, ő már Bonyhádon született.

Amikor Bonyhádon laktunk, az alatt és akkor lett vége a nyugat-magyarországi harcoknak, amiket az osztrákokkal vívtak, még az apám részt vett ebben, mint hivatásos katona. Harcoltak ott az osztrákokkal és aztán a csehekkel is, akik lejöttek ide Trianon után. Apám aztán egy időre kilépett a hadseregből – mert volt egy ilyen lehetőség, hogy aki csak tud, helyezkedjen el –, és elhelyezkedett a nagymányoki bányánál mint anyagbeszerző meg pénzkezelő. Ő hordta mindig a pénzt Pestről, amikor ki kellett fizetni a bányászokat, mert hát nem mindenki bízhatták rá ezt a

² Prónay Pál (1874-1946) magyar katonatiszt, lajtai bán. A Ludovika Akadémián végzett, az I. világháborúban a Jászkun Huszárezredben szolgált és mint százados szerelt le. A Tanácsköztársaság kikiáltása után Szegeden 1919. júniusban leszerelt tisztekből és altisztekből különítményt szervezett, amely együttműködött Horthy Nemzeti Hadseregével. A Tanácsköztársaság bukása után különítményesei – a Szamuely Tibor vezette Lenin-fiúk által elkövetett gyilkosságok „megbosszulásának” ürügyén – számos atrocitást követtek el. Prónay Pál döntő szerepet játszott a nyugat-magyarországi felkelés kirombantásában. A felkelés során a magyar irreguláris alakulatok, megakadályozták az osztrák rendőr és csendőralakulatok bevonulását a Magyarország által a trianoni döntés által kiürített Sopronba és az elcsatoltnak ítélt határterületre, majd az 1921. október 4-ére összehívott nemzetgyűlésen kikiáltották a független Lajtabánságot, melynek vezetőjévé megválasztották Prónayt „lajtai bán” címmel.

feladatot. De aztán összeveszett az igazgatóhelyetttel, és mivel ki akarták egészíteni a hadsereget, visszakerültünk Bonyhádra. Nagymányokon hároméves koromtól öt és féléves koromig laktunk. Volt egy nagyon szép lakásunk, ami a bányaüzemé volt, a tenispálya mellett helyezkedett el, volt ott kuglizó meg minden.

Bonyhád: gyerekkor, iskolák

Mikor négy- vagy ötéves voltam, egyszer lementünk meglátogatni anyám szüleit Székelyudvarhelyen, illetve csak a nagyapámat, mert a nagyanyám meghalt, és a halálakor nem tudott anyám lemenni, mert akkor a határon még nem volt szabad mozgás, az valamikor 1920-as évek legelején lehetett. Édesanyám akkor levitt bennünket Székelyudvarhelyre, és ott voltunk hat hétig, megnéztük egész Erdélyt. Voltunk Petrosényban a nagynénémnél, anyám nővérénél, azután voltunk lent Brassóban, a nagyanyám édesanyjánál, és voltunk Székelyudvarhelyen is a másik nagynénémnél. Anyám mesélte nekem, hogy egy román pappal traccsoltunk a vonaton, és én magyar verseket mondtam, ám ez a pap mindenáron azt akarta, hogy románul beszéljek, én meg mondtam neki, hogy nem tudok.

A bonyhádi házunk előtt volt egy szép nagy veranda, oszlopos, legalább húsz négyzetméteres, erről lehetett bejutni az előszobába. Az előszobától jobbra volt a konyha, ha mentünk előrefelé, és a konyha mellett a cselédszoba. Középpütt volt még egy szoba, az volt az enyém meg a nagymamámé, amíg élt, ezt követte az öregeknek a hálószobája. A ház baloldalán volt a pincelejárát, utána a fürdőszoba és azután egy nagyszoba, ami egyben a fogadószoa is volt. Elég sok ember elfért itt, mert ha disznóölés vagy egyéb összejövétel volt, akkor ott volt a fél Bonyhád legalább. Eljöttek ilyenkor apám fiatalkori jó barátai, akik jártak fel Pestre és hozták a slágereket, úgyhogy nagy mulatság volt nálunk több alkalommal is. Kényelmesen, nyugodtan éltünk. 1928-ban kijött hozzánk a nagyanyám, az apám édesanyja Szerbiából, Fehértemplomból³, mert a szerbek kitették. Velünk élt egy darabig, de

³ Fehértemplom (*Bela Crkva*), város Szerbiában, a Vajdaságban, a Dél-bánsági körzetben. Versectől 33 km-re délre, a Néra folyó völgyében fekszik, két kilométerre a szerb-román határtól.

hát ő súlyos beteg volt már akkor, úgyhogy nemsokára meg is halt.

Az az igazság, hogy egész jól éltünk. Az egész ház alatt volt egy hatalmas pince, az udvaron egy nagy disznóól, a disznóól mellett egy nagy baromfiudvar, kacsáknak volt egy úszató, és volt egy közös kenyérsütő kemencénk is a szomszéd lakással. Mert ott is egy ugyanilyen lakása volt az öreg Klausznak a fiatal feleségével és két fiával. Ővelük csavarogtam végig, vittek engem mindenfelé.

A karácsonyok mindig nagyon ünnepek voltak, volt nagy karácsonyfa mindig; a nagyszobában volt felállítva a karácsonyfa. Mindenki körbejárt, az összes ismerősök, mert hát lovakkal közlekedtek ugye, kocsikkal, bricskákkal az emberek. A bányának voltak a lovai, és ki lehetett bérelni, azokat, amelyek földszintiek voltak. És hát összejártunk: mentünk a húgom keresztzüleihez, az unokatestvéreinkhez. Amikor elsős voltam Bonyhádon akkor Hargitai Hédikével jártam egy iskolába, az volt az idősebbik unokatestvér, aztán volt a Győző... nem tudom, később mi lett vele, de Hédike még élt, mikor legutoljára most lent voltam. Gyerekkori barátaimhoz tartozott a szomszéd három fia közül a legfiatalabb, aki négy évvel volt idősebb, azzal végigcsatangoltuk az egész szőlőhegyet.

Bonyhádon jártam ki az elemi iskolát. Húgomat egészen más tanító tanította, mint engem, őt az igazgató felesége. Körülbelül egy olyan esztendő volt, amikor közösen tanulhattunk volna, de én mindig önállóskodtam. Még nem voltam hatéves, (negyed évvel voltam fiatalabb), de a tanító megengedte, hogy járhassak iskolába.

Négy évig voltam az elemi iskolában, volt sok jó barátom, akikkel barangoltunk a szőlőben szabadidőben, vadászni jártunk az öregekkel, akik puskával jártak a határba, őket kísértük. Mindig kirándultunk, szóval mozogtunk, nem ültünk a fenekünkön. Amikor negyedikes elemista voltam, nyertem egy csomó érmet a sportversenyen. Ez az első emlékem. Mindenféle sport volt ott: atlétika, magasugrás, távolugrás, súlylökés, futás, mindenféle. Azt tudom, hogy volt például zsákban futás: nyakig érő zsákokban kellett futnunk az udvar egyik sarkából a másikba. Úgyhogy attól kezdve, hogy én odakerültem, máshova nem is mentem, csak az iskolába, mert hát az volt a játékterem is egyben. Egyszer beletenyereztem az ablakba, arra

emlékszem még, az volt az első sérülésem.

Kétszer Óbányán nyaraltunk a nyári szünetben, mikor elemi iskolás voltam, az ott van lent Baranyában. Óbányán keresztülfolyt a patak, voltak fák, szedtünk gombát meg mindenfélét, és aztán vittük haza. Aztán volt egy nagy kacsacsapatunk: egész pici, apró kiskacsák voltak és ott a patakban lubickoltak egész nap. Később nem akarta anyám megengedni, hogy levágjuk őket, mert akkorára fejlődtek, gyönyörű szép kacsák voltak. Aztán még nyúltenyésztéssel is foglalkoztam, apám pedig méhészkedett, úgyhogy nagyon kellemes, jó volt ott. Anyám is szerette, mert hát egyrészt a húgom állandóan vele volt, és én is, ha hazajöttem – akkor nagy mulatságot, nagy étkezéseket csaptunk. Reggel nyolcig aludtunk minden nap, nem volt korai fölkelés, délre is éppen hogy csak elkészültünk az ebéddel.

Bonyhád elég magyaros volt, de sok volt a sváb (régii svábok voltak) és elég sok zsidó is. Békességet kellett csinálni, ez volt a lényeg, hogy békesség legyen, ezt akarta mindenki. Nem is nagyon volt konfliktus, hát ugye, nekünk például egy sváb cselédlányunk volt, aki ott lakott a cselédszobában. Zsidók ellen nem volt Bonyhádon semmi atrocitás. Én például az összes ruhámat zsidó üzletekben csináltattam, ami a háború alatt el is vezett egy kivételével, amelyik anyám kispárnájában úszta meg a háborút.

Bonyhádon egy évig jártam gimnáziumba. Akkor áthelyezték az apámat Győrbe a negyedik gyalogezredhez, és én ott végeztem a második évet a bencés gimnáziumban. Szívesebben mentem volna a reáliskolába, de a bencésekhez kerültem, és ott nagyon komolyan tanítottak, jól megfogták az embert, pláne, hogy új fiú voltam. Nem nagyon tetszett nekem az a gimnázium, mert latinból az első és a másodéves anyagot is el kellett végeznem. Az az igazság, hogy Bonyhádon is volt latin, de hát ott nem vették komolyan, mert az evangélikus gimnázium volt. Németből és latinból is gyötörtek a bencéseknél, később a rajzzal is, ezeket a tárgyakat nem vették ennyire szigorúan Bonyhádon, de itt komolyan vették és gyötörték vele az embert. Azután megbékült a rajztanárom is, mert szereztem szép leveleket a közeli erdőből és megrajzoltam őket ügyesen. Kaptam egy jó másfél-két hónap engedményt, hogy levizsgáljak latinból. Amikor levizsgáztam, akkor jött a második

osztály latinból és a német; ekkor még nem voltam tizenegy éves. Győrben nem igazán volt olyan barátom, akivel tanulhattam volna, meg az az igazság, hogy elég messze is volt ez az iskola. Később aztán találkoztam onnan való gyerekekkel az Akadémián, Budapesten.

A Wennesz Jenő utcában laktunk, ez egy hatalmas nagy ház volt, ahol kiadták bérbe nekünk az emeleti lakást. Más nem is volt ott, mert csak egy lakás volt az emeleten, ez a háromszobás. Bonyhádön is csak bérlakásunk volt, nem volt nekünk házuk, már csak Bettivel, a feleségemmel vettünk egy lakást mi magunknak, huszonhárom, vagy huszonkét évig laktunk ott.

Győrben én csak egy évig voltam, azután elkerültem Kőszegre a katonaiskolába. A családom még maradt, azután feljöttek Budapestre, itt is laktunk Budán. Ahogy megyünk lefelé, a Batthyányi utca kereszteződése előtt van az a szép házacska, nem tudom hány emeletes, mi a magasföldszinten laktunk. Én is ide jöttem szabadságra a családhoz. Volt Elzikének, a húgomnak is külön szobája meg nekem is. Azután apámat áthelyezték Szabadkára, Szabadkáról Szegedre, Szegedről Munkácsra, szóval őt állandóan áthelyezték. Az anyám Pesten maradt a húgommal. A húgom is Győrben tanult, majd Budapesten a Tanítóképzőben. Jászberényben egy katonatiszthez ment férjhez.

Kétszer pályáztam, a katonaiskolába, harmadikra fel is vettek, és így kerültem a kőszegi cőgerájba.⁴ Akkor alakult át cőgerájja egytől nyolc osztályig, szóval már érettségizhetett, aki odajárt. Egy év múlva azután Kőszegről áthelyeztek Sopronba. Sopronban voltam hét évig a Rákóczi Ferenc Katonai Reáliskolában, ez is teljes egészében bentlakásos iskola volt. Már Kőszegen is beöltöztettek cőger egyenruhába, tehát onnantól kezdve katonák voltunk.

Érettségi után aztán aki akart, az elment, de a többiek, azok mentek a Ludovika Akadémiára. Kitüntetéssel érettségiztem és osztályelső voltam végig, nyolcadikos

⁴ Bentlakásos katonatisztképző középiskola, a régi német Zögerei ('nevelőintézet') magyarosodott alakja.

koromig. Tanulásra nem volt sok időm, mert az osztálytársaimmal mindig foglalkoznom kellett, vagy valamire meg kellett tanítani őket, mivel én bennem a tanárok is és az osztálytársaim is megbíztak. Most is teljes egészében hozzám fordulnak, ha valamelyiküknek baja van, de már sajnos csak hárman élnek.

Cőgeráj

A kőszegi cőgerájban a felvételi lényegében akkor volt, amikor valaki tízéves korában már befejezte a négy elemi, vagy utána még egy vagy két évet tanult gimnáziumban. Ötvenen voltunk az utolsó fölvételi vizsgán, és én voltam az ötvenedik, akit felvettek. Akkor én már két osztályt elvégeztem a gimnáziumban, így én tudtam a legtöbbit közülük. Kiestem volna, ha nem tudtam volna többet, mint a többiek, mert az apám csak százados volt akkor még, és az ötven jelentkezőből, akik utoljára maradtak összesen még hét embert vettek föl. Na, most ebből a hét jelentkezőből, ötnek a helye kötelező volt, mert például az apjuk mária teréziás volt,⁵ stb. Szóval összesen még egy embert vettek fel rajtam kívül, aki nem protekciós volt, még az akkori honvédelmi miniszternek az unokáját se vették föl. Első félévtől kezdve osztályelső lettem, akkor már mindenkit leértékelték. Vizsgázni kellett, és én értem el a legjobb eredményt, maradtam is végig osztályelső.

Amikor megérkeztünk Kőszegre, már mindenki ott volt. Fölkerültünk ide az első osztályba, az épület felső emeletére, ahol csak az első osztályosok voltak. Mindenkinek megvolt a kis szekrénykéje, azon volt összerakva a ruhája, amit hordott, benn a szekrénykében az összes többi holmi: a fiókban a tisztálkodó eszközök, a

⁵ A Mária Terézia-rend kitüntette. A katonai Mária Terézia-rend kitüntetését 1757. június 18-án, a hétéves háború egyik jelentős ütközetében, a kolíni csatában aratott osztrák győzelem alkalmából alapította Mária Terézia, indoklása szerint: „...a katonaiállás iránti különös vonzalomból és az általa oly sok szoroson tanúsított hűség, vitézség és eszélyességnek kitüntető jutalmazására.” A maga korában a világ legrangosabb katonai kitüntetésének számított.

1919-ben, a Osztrák–Magyar Monarchia felbomlásával a rend Ausztriában megszűnt, a rend káptalanja azonban még az időközben elhalálozott utolsó nagymester, IV. Károly rendelkezése értelmében egészen 1931-ig végezte az I. világháborús kitüntetési kérelmek elbírálását. Petrichevich György nyugállományú ezredes széles körű kutatásaira alapozva 1931. október 15-én magyar rendként határozták meg a Katonai Mária Terézia-rendet, ami ettől kezdve újraadományozható kitüntetéssé vált Magyarországon. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány elnöke, Dálnoki Miklós Béla 1945. júniusában szüntette meg a rendet.

legalsó részben a cipők, a középsőben pedig a fehérnemű. Az első este, amikor felpakoltam a ruháimat, bejött egy kiabálós, Kakasi nevezetű felsős cőger; a többiek még nem voltak ott, ő jött rendet csinálni. Végigment és megnézte a zubbonyt, nadrágot, fehérneműt, sapkát, amit szépen elrendeztem. Megfogta az egészét és kidobta az ablakon, le a földszintre, azt se tudtam még, hogy hol kell lemenni értük. Ledobta, mert nem tetszett neki a hajtogatás, meg hát azokkal először ki kellett tolni, akik újak voltak, hát így is volt. Én azért egyszer jól megpofoztam ezt a jóembert, istenesen megpofoztam, mert el kezdett lökdösni a futballpályán, amikor játszottunk, és én akkor szembefordultam vele és kétszer jól pofonütöttem. Az kellett volna, hogy az altiszt ezt szóvá tegye vagy megbüntessen engem, de hát nem tette meg. Megkérdezte ugyanis ott a többieket is, és mondták, hogy belerúgott a lábamba, stb. Ez volt Kőszeg.

Innen a soproni cőgerájba kerültem. Sopronban apám egyszer látogatott meg, amikor az evangélikus egyház szerint konfirmáltam, egyébként nem voltak ott soha, még az érettségi búcsúztatásomon sem.

A napunk reggeli csuklóval kezdődött, mi így hívtuk a tornát. Amikor felkeltünk, pillanatok alatt be kellett vetni az ágyat, felöltözni és iszkiri kifelé, sorakozó. Akkor volt egy félóra torna, utána volt a reggeli, egy jó csésze tej vagy kávé és hozzá egy buci. Aztán tíz óra körül volt három elméleti óránk, az után egy harmincperces szünet, ez alatt megkaptuk a tízórait. Ez után voltak a kihallgatások, a szolgálat. Volt, aki a tanterembe, volt, aki a hálóterembe volt beosztva különböző szolgálatokra, ellenőrzésekre, és mindig volt egy rajparancsnoka is mindenkinek, illetve szakaszparancsnoka. Ebbe tömörítették a társaságot, így osztottak be minket. A reggeli tornára például külön volt egy raj, egy osztályban három rajszakasz volt.

Általában ugyanaz volt az iskolában a rendszer, mint a katonaságnál, szigorúan ezen az alapon dolgoztak, és így voltunk mi is beosztva. Első négy osztályban puska nélkül, az ötödik, hatodik, hetedik osztályban puskával gyakoroltunk. A nyolcadikosok voltak a parancsnokok, és mindenütt be voltak osztva az osztályok egy-egy szakaszba. Az ötödik, hatodik, hetedik osztály három szakaszból, kilenc rajból állt egészen katonásan.

Csütörtökön volt még egy sportnap, akkor senki semmi mást nem csinálhatott ebéd után, mint hogy különböző szakosztályokba járt sportolni: volt atlétika, szertorna, mindenfajta vívás, lövészet. Egész délután mindenkinek sportolni kellett. Csapatokra voltunk beosztva: voltak, akik versenyeztek meg mindenféle jobb eredményeket értek el, a lustábbak meg a kevésbé alkalmasak, azok meg össze voltak szedve egy-egy csoportba, és azok külön sportoltak – hát neveltünk rajtuk jókat.

Télen a délelőtti meg ebéd utáni fél-fél óra szünetben mindig óriási hócsaták voltak, és voltak évek, amikor megcsinálták a tenispályán a korcsolyapályát, akkor mindig ott korcsolyáztunk. Még tízperces szünetekben is elmentünk korcsolyázni, mert az pont ott volt szemben a járóúttal, az épület bejáratánál. Ezt a délelőtti szünetet szigorúan korcsolyázással töltöttük, ha lehetett, végig. Aki viszont büntetés alatt állt, az nem mehetett sehova, se a városba, se korcsolyázni, az csak legföljebb a sportpályán körözhetett, ott kellett sétálni.

Együtt mentünk ki színházba, persze csak az mehetett, aki nem volt büntetésben. Ha volt színelőadás, mindig meg voltunk hívva, hiszen az jó volt a színészeknek is – hát hiába, ha kimentünk, akkor vagy kétszáz-háromszáz gyerek ment és megtöltötte a színházat. Nekünk is kellett valami szórakozás, ráadásul ezt nem mi, hanem az iskola fizette.

Karácsonykor, illetve húsvétkor ment haza az egész társaság; vonatra raktak minket és hoztak be Budapestre. Útközben aki akart, leszállt, a másik Budapestre ment, és ha onnan tovább kellett utazzon, akkor át kellett vegyék addig, amíg ötödikesek nem lettünk. Ötödik évfolyamtól fölfelé már mindenki teljes szabadsággal utazott. Ötödikes korunktól kezdve már az iskolából is kijárhattunk szabadságra, de csak bizonyos mértékig. Aki csak egysávos volt – mondjuk úgy, hogy hármas osztályzatú –, az csak egy hónapban egyszer, a másik, aki már egy szálsáv gombos volt, az kétszer, és akik kitűnők voltak, azok mindig. Negyedikes koromban már minden szombaton, vasárnap és szerdán kimehettem volna a városba, de hát én nem mentem ki. Egyedül amikor a jégpályára mentünk korcsolyázni, akkor szabadon kimentünk mindjárt, amikor lehetett, szerdán, szombaton, vasárnap, a három szabad kimenős

napon.

A zsidótörvények hatását az iskolában is éreztük. Kővári Laci barátom egy nagyon rendes fiú volt – sportosztályba járt, a futballcsapatban középcsatár volt –, egész váratlanul ért minket később, hogy nem vették fel őt az Akadémiára. Alapjában véve, amikor már zsidótörvények voltak, új embert, zsidót, már nem vettek fel. Kővári Laci már éppen érettségizett, és akkor jött az írás, hogy őt kizárták az Akadémiáról azért, mert zsidó, pedig tudtuk mi ezt róla, és tudta ezt mindenki az égvilágon korábban is. Voltak öten vagy hatan a törzstisztek közül a magyar hadseregben, akik zsidók voltak, de a világháborús érmeik és egyébek miatt tovább szolgálhattak nyugodtan a hadseregben, mind hivatásos tisztok voltak. Majd a Kővári Lacit a felvételinél kizárták egészen egyszerűen azzal az indokkal, hogy zsidó származású. Mérnök lett ő, az egyetemen tanulhatott, találkoztunk is utána egy párszor Pesten. A háború után már nem találkoztam vele, de mondjuk én a háború után nem is voltam Pesten.

Jó családba kerültem, hát ugye, mit lehet csinálni, jóban voltam az osztályommal is, osztályelsőként nekem volt a legjobb eredményem és nagyon jó tekintélyem volt előttük, nem kellett sokat kiabálni velük vagy veszekedni, vagy pofozkodni, vagy valami ilyesmi. A tanár engem szidott meg, ha néha-néha volt valami ricsaj, és akkor aztán én is próbáltam ebből visszaadni, de hát mindegyikkel jóban voltam, nagyon jó osztályunk volt. Ez általában is egy jó középiskola volt, keményen tartottak bennünket, de sok mindent lehetett csinálni. A tánciskolától kezdve minden volt: lehetett táncolni, hegedülni, klarinétozni, tárogatózni, mindent lehetett. Színház is volt havonként általában egyszer; amikor a színház Sopronba lejött, akkor mindig volt nekünk is előadás, úgyhogy jól éreztük magunkat.

Szerelme is mindenkinek volt. Egy kislány vagy kettő, akinek a családjához járt, ha volt vasárnap vagy szombaton kimenője az illetőnek – nekem még szerdán is volt, de nemigen jártam ki, mert minek. Volt egy kislány egy ideig, akihez én is jártam, a Kecskési Tibor költő udvarolt aztán utánam neki, mert engem különösebben nem érdekeltek akkor a lányok. Én akkor nagyon el voltam foglalva, mert ha meg akartam tanulni a leckémet – legalábbis németből meg franciából –, akkor éppen hogy csak sikerült, mert rendet kellett tartani negyvenegy ember között úgy, hogy mindegyiknek

a marhaságaiért engem cibáltak, nem őket – persze aztán én intéztem el velük.

Tudni tudtuk, hogy háború lesz. Hitlert nem dicsőítették, Mussolinit meg... hát, ha nem is sokra, de mondjuk, tartottuk valamire, mert hát Olaszországban a vendégei voltunk. Háromszor voltam Olaszországban, másodjára kaptam azt a szép arany töltőtollat, akkor harmincan voltunk lent, a trónörökös hívott meg minket. Tízen voltak Nápolyban, tízen Rómában és tízen Milánóban; ekkor ötödévesek voltunk a soproni cőgerájban. Két hétig voltunk az egyik helyen, és akkor az egészet megcserélték, szóval mindhárom csoport volt végül mindenhol.

Rómában voltunk legelőször. Olaszóráink voltak délelőtt, két óra hosszat ismertette az olasz nyelvet egy tanár, úgyhogy valamennyit tanulni is kellett, azután egy olasz főhadnagy, aki mindig velünk volt, mindenhova elvitt bennünket. Minden napra megvolt a pontos program, hogy hova kell vigyen bennünket, úgyhogy az nagyon rendes dolog volt. Voltunk Milánóban és Nápolyban, fenn a Vezúvnál, anélkül nem tudtunk eljönni. Milánóban pedig kivittek bennünket Svájc-Olaszország határára, amikor épp Mussolini tárgyalni ment a németekkel Svájcba. Tulajdonképpen mi jutalomból voltunk kint, mindhárom katonaiskolából tíz embert jelöltek ki, aki lemehetett akkor az olaszokhoz. A következő évben, amikor az olaszoktól jöttek katonák, már sok ismerős is volt közöttük.

Nem sajnálom, hogy bentlakásos iskolába jártam. Igazság szerint meg kellett becsülni azt a helyet, ahol voltam, hiszen ötvenen voltunk, és felvettek ötöt közülünk. Ugye, hát már ez nagy szó volt, még amikor kicsi voltam akkor is eleve úgy éltem benne, hogy hát ez nem mindegy. Én mindig katona akartam lenni, soha semmi más. Aztán mégis az életem felét, a másik felét nem a hadseregnél töltöttem, de hát az se volt baj, sosem volt bajom senkivel. Én végig kitűnő voltam. A reálgimnáziumok tanterve alapján érettségiztünk, és a püspök jött ki hozzánk érettségi biztosnak.

Ludovika Akadémia⁶

A soproni cőgerájából fölkerültünk azután a Ludovika Akadémiára, ott voltunk három évig. Az Akadémián is kilenc elméleti óránk volt: délelőtt három-három, délután megint három. Itt is volt sport délután, voltak különböző csapatok, akik kijárhattak a magyar vonalra, a felnőtt sportra, és voltak olyanok, akik csak az ifjúsági sportra járhattak ki. Én is kijártam például vívásra, akár azokkal a nagy emberekkel is, akik a magyar bajnokcsapatot képezték – persze minket jól elverték, de hát nem ez volt a lényeg.

Apám a Jászberényi Kerékpáros Zászlóaljnak volt a parancsnoka, így én is mindenáron kerékpáros akartam lenni. Az Akadémián aztán nagy nehezen ki is harcoltam, és föl is vettek oda. Ott is végeztünk összesen tizenegyen. Ezen kívül az osztályunkban voltak még gyorsan mozgók, huszárok, ők tizennégyen voltak, a gépkocsizó lövészek pedig hatan. Az osztályunkban, amikor mindannyian ugyanazt tanultuk, összesen ötvenegyen voltunk. Sokszor külön-külön tanultunk, például amikor a kerékpárosokkal kapcsolatos harcászati dolgokat vettük, akkor a kerékpárosok és a gépkocsizó lövészek külön voltak. Ugyanígy sokszor külön tanultak a huszárok és külön a tüzérek, mármint a gyalogos kis tüzérek: nem a rendes tüzérek, páncéltörők és ilyenek, hanem a kis kaliberrel a csapattal együtt dolgozó tüzérek.

Az Akadémiáról jártunk ki bálókra, és jártunk ki úszni is a Margitszigetre. Volt időszak, amikor én például éjszaka fél tizenkettőkor mentem ki a Margitszigetre, úsztam egy jó félórát, fölöltöztem és visszakutyagoltam gyalog az Akadémiára, az

⁶ A Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémia a magyar katonai felsőoktatás legmagasabb képzési szintjét nyújtó intézménye volt az 1945 előtti Magyarországon. 1836-ban elkészült monumentális főépülete Budapest VIII. kerületében, a Ludovika téren áll, Pollack Mihály tervei alapján épült klasszicista stílusban.

A Ludovika rendeltetése az volt, hogy a hadköteles kort még el nem ért (14-17 éves) önkéntesen jelentkező ifjakat tényleges állományú tisztekké képezze ki, illetve a ténylegesen szolgáló honvédtiszteknek teremtett lehetőséget a hadtudományok terén felsőfokú tanulmányok végzésére. E kétféle rendeltetésnek megfelelően a Ludovikában kétféle oktatás zajlott: a tisztképzés és a felsőfokú képzés. A tisztképző oktatásnak 4 évfolyama volt. Évente 90 növendéket vettek fel, ezek közül 34-et magánalapítványok kamataiból láttak el; 10-et az állam költségén képeztek ki; 23 növendéket egész fizetéses (600 Ft.), 23-at pedig félfizetéses (300 Ft.) helyre vettek fel. Azokat a kadétoakat, akik a tanulmányaikat kielégítő eredménnyel végezték el, a magyar királyi honvédséghez hadapródokként sorozták be, a kitűnő eredménnyel végzett növendékek hadnagyi rangot kaptak.

Üllői útra. Nagyon szép épület volt, azt hiszem Zsófia főhercegnő palotája volt a főépület, és utána építettek még tanépületeket hozzá, ezekben voltunk mi hátul a huszárokkal együtt.

Az Akadémia ideje alatt öttusáztam. A futást meg a lövészetet tudtam magam gyakorolni; apám adott nekem lőszert, rengeteget, elpuffogtattam, de hát hiába, ezt gyakorolni kellett. Az úszás miatt pedig mi, a három öttusázó minden reggel hat óra helyett ötkor keltünk és gyilkoltuk magunkat egészen hat óráig. Utána fölöltöztünk, fölmentünk az osztályunkba, mentünk a többiekkel gyakorlatokra. Az osztályokban nyolc órakor kezdődött a tanítás, addig mindenütt csukló volt – mondjuk mi, sportolók nem csuklóztunk, mert mi kisportoltuk addigra magunkat. A vívásra voltak még különóráink, úgyhogy nekem nem volt időm arra, hogy fussak a lányok után, hiába, nem volt, nem ment, mindent nem lehet csinálni.

Az Akadémiáról nem kellett, hogy hazajárjak, mert apámék az első esztendőben itt laktak fönt Pesten. Aztán apám elkerült a frontra és egyéb mindenféle beosztásba. Ekkor anyám feljött ide, így apámat is meg tudta mindig látogatni, mert ő akkor leginkább az esztergomi katonai kiképzőtáborban volt. Eltelt ez a három év is, 1942. június 18-án hadnaggyá avattak engem a Ludovika Akadémián.

Világháború

Vártuk, hogy minél korábban vége legyen az iskolának és mehessünk ki az alakulatainkhoz. Közben tört ki a háború. Az alakulatot kivezényelték a frontra, ki kellett velük együtt mennünk. A fronttól én igazság szerint nem voltam megijedve, és különösebb terveim se voltak még ezzel kapcsolatban, mert éppen hogy csak kikerültem az Akadémiáról, amikor odakerültem.

Az Akadémiáról Kiskunhalasra kerültem az egyik évfolyamtársammal együtt. Ő átkerült az egyik századhoz, én a másikhoz. Itt volt még egy másik, egy évvel fiatalabb iskolatársam is, a Szigetvári Jóska, ő hozott ki engem később a népbíróági tárgyalásról. A zászlóalj akkor jött haza Kiskunhalasra a frontról, amikor mi bevonultunk a zászlóaljhoz. Ők másnap mentek szabadságra és minket, kettőnket

otthagytak, hogy hozzuk rendbe a laktanyát. Amikor hazajöttek a szabadságról, akkor elkezdődött az újonc kiképzés. Mielőtt az újoncozásra került volna sor, kaptam egy másik feladatot is, az öreg póttartalékosokkal kellett foglalkoznom, meg kellett tanítanom őket az új fegyverek használatára. Volt köztük negyven éves is, volt belőlük egy század, nagyrészt nyomorékok voltak; velük kellett foglalkoznom igazság szerint egészen addig, amíg vissza nem jöttek a többiek a szabadságukról. Ekkor lejárt ezeknek az öreg póttartalékosoknak is az idejük, és akkor mindjárt elkezdődött az újonc kiképzés. Az újonc kiképzés egy jó félévig tartott, és mivel az enyémekek lettek a legkitűnőbbek, így én lettem a megüresedett páncéltörő ágyú szakasz parancsnoka, vagyis a tacsók, tisztek, önálló szakaszparancsnoka. Teljesen az én kezem alá került ez a szakasz. Ez volt 1942-ben, azt hiszem 22 éves voltam ekkor.

Kiskunhalason sokáig voltam, mivel először ugye, az öreg pótkatonákkal foglalkoztam, aztán egy újonc szakaszom volt, és végül páncéltörőágyús szakaszparancsnok lettem, úgy is mentem ki a frontra. Közte a két év alatt, ami még volt, addig én voltam a tisztos iskola oktatója. Azt mondták, hogy azt taníthatok, amit akarok. A németek leírták, hogy mit kellene csinálniuk a katonáknak, hogy kibírják a Szovjetunióknak a hadseregét, ennek alapján, adtak nekem egy könyvet, hogy így képezem ki a katonákat, szegényeket. Agyonsportoltuk magunkat. Nagyon kevés idő volt arra, hogy felkészüljünk, hogy hogyan is legyen minden. Azt hittük, megnyerjük a háborút, persze nem így lett.

Apám csináltatott két ládát – még Székelyudvarhelyen, mielőtt az első világháborúba elindultak –, és ebből volt egy nálam Kiskunhalason. Azt megraktam ruhákkal, csizmákkal meg mindennel, ami katonai felszerelésem volt, és megkértem a szomszédasszonyt, hogy rakassák föl a padlásra, merthogy jöttek a szovjetek. De hát azok megszagoltak mindent, az utolsó darabig mindent végigjártak, úgyhogy amikor lementem a holmimért, akkor láttam, hogy mindent elvittek. Volt egy pár fehér íróasztali készletem fehér márványból, azt elástuk, de hát még annak a felét is kiásták, úgyhogy csak egy-két darab maradt meg belőle. A legényemet – aki vigyázott az alatt az idő alatt a dolgaimra, amíg én nem voltam ott –, őt is elvitték később katonának, úgyhogy minden őrizetlenül maradt. Az is lehet, hogy ő, ez a szlovák gyerek is sok mindent elvitt, de legalább használta egy ideig. Úgy tudom,

hogy aztán meghalt, elesett valahol.

Luniniecben szálltunk le a vonatról, ez volt az első állomás, ahova vezényeltek minket, ott voltunk körülbelül egy hétig. Onnan vezényeltek ki bennünket az oroszok ellen, először a motorkerékpáros századot, aztán a másik két századot egy német ezred kötelékében. A németek voltak a főparancsnokok egészen addig, amíg eljutottunk a Pripjaty mocsárig, ott aztán megállt az egész társaság.⁷ Ott hívták meg a németek az ezredparancsnokunkat és két századparancsnokunkat; én kísértem még el őket a németekhez. Emlékszem, ott egy nagyot ittak a németekkel és jöttek haza. Az öreg Bresztovszki volt a parancsnok, a két század parancsnoka pedig Páldi Géza és Solymosi. Nem sokkal később bevetettek minket egy társaság ellen, ott elesett Páldi Géza, és alig maradt valaki.

Mi nem mentünk be egészen a Pripjaty mocsárba, mert fölgyújtották mögöttünk a falut az oroszok, és az úgy égett, mint a zsír. Visszafele jövet, ahogy jöttünk az országúton, egy páncéltörő ágyúval megállítottak minket; egy fiatalember meghalt mögöttem, én is kaptam egy szilánkot. Mi visszahúzódtunk Luniniecbé – három géppuskánk meg egy ütegünk volt, a zászlóaljparancsnok parancsnoksága alatt haladtunk –, ők szép lassan, lépésről lépésre jöttek utánunk, mert az erdő, ahol keresztül kellett volna mennünk, az egy partizán tábor volt. Mi a tűz elől bejöttünk az erdőbe, és ott is maradt vagy százötven gépkocsi.

Sebesülten, hátrahúzódva felépítettük a többieknek az utat, hogy egyáltalán a patakon át tudjon jönni, aki még megmaradt. Így is a zászlóaljnak a fele ottmaradt az erdőben, hogy aztán őbelőlük ki maradt meg, ki nem, azt nem tudom. De hogyha nem lettem volna sebesült, akkor egész biztosan ott maradok én is. Szerencsém volt,

⁷ Az 1943. júliusi kurszki csatát követően, a szovjet támadás térnyerésével a magyar megszálló könnyű hadosztályok egyre inkább nyugat-ukrajnai és belorusz területre szorultak. 1944. április 4-én a „Magyar Királyi Megszálló Erő parancsnokság” VIII. hadtestét hat könnyű hadosztállyal közvetlenül a német Közép Hadseregcsoporthoz rendelték alá. A VIII. hadtest Breszt-Kovel-Pinszk-Luniniecben vasútbiztosítási feladatokat látott el. 1944 júniusában Horthy kedvenc lovashadosztályát is a partizáncsoportok által ellenőrzött Pripjaty mocsarakhoz szállították és a megszálló erők kötelékébe vonták. A június végi nagy szovjet támadás tönkrevetett a német Közép Hadseregcsoporthoz, de a Pripjaty mocsaraknál harcoló magyar erők, a VIII. hadtest katonái eleinte nagyobb veszteség nélkül vissza tudtak vonulni Varsó felé, ahol a varsói felkelés idején a város felé vezető útvonalak ellenőrzésére használták fel őket. A lovashadosztály nagy része viszont a szovjet csapások alatt igen súlyos veszteségeket szenvedett.

hogy valaki megsebesített, így felkerültem egy sebesültszállító teherautóra. Ilyen is volt. Ott maradtam a zászlóaljnál körülbelül ötven napig, akkor járt le a kötése. Egészen addig ott voltam, amíg haza nem vezényeltek.

A németek Varsó közelébe vezényeltek és ott helyeztek el minket hadállásokba. Varsó körül volt szintén két hadállás – Varsó innenső és túlsó szélén –, és egy harmadik a határban. Ott voltunk mi másfél hónapig. Óriási dolog volt, amikor a németek elkezdték a lövöldözést éjszaka kilenc órakor – egy tűzáradat volt az egész. Óriási nagy tűz volt akkor Varsóban minden este. Körülzártuk az egész várost, a lengyelek bent voltak a tűz közepében, de hát elég nagy ez a Varsó.

Én voltam az összekötő és felderítő a zászlóaljnál, mert hát embereim nem voltak, úgyhogy sántikálva elmentem felderíteni. Három ember volt, aki közvetlenül alám került: a motorvezető, egy ember a gépkocsin, egy hátul a hátsó ülésen, én pedig a csónakban utaztam. A motorvezető kivételével – mert az nem hagyhatta el a posztját – ezek a legények gondoskodtak arról, hogy legyen szállásunk, legyen ennivalónk, úgyhogy ez a kettő mindig váltogatta egymást, néha nélkülük indultunk el. Állandóan felderítésre jártam éjszaka, illetve amikor szükség volt rá, emellett összeköttetést kellett tartanom a németekkel, mert ők voltak a dirigens parancsnokok a területen, ahova ki voltunk vezényelve.

Széles út vezet keresztül Varsón, meg mellette is több ilyen összefutó betonút. Egyébként Lengyelországban nyakig lehetett süllyedni a sárban, úgyhogy nagyon meg kellett nézni, hogy az ember merre indul, merre fut. Hát ott eleget mentünk, főleg motoron, oldalkocsis motorkerékpárral. Azután egyszer voltam még bent Varsóban, amikor már az oroszok kiszorították félig-meddig a németeket, mert ki kellett hozzak egy magyar nőt – nem tudom, hogy maradt ott.

Amikor engem a frontról hazaindítottak, nem találták a régi gazdámat, Bresztovszki ezredest, mert egyszerűen eltűnt valamerre, volt ilyen a háborúban – fent voltak valahol a Felvidéken. A minisztériumban azt mondták, hogy Bécsben vannak, aztán Bécsből elmentem Breslauba, onnan pedig egy kiképzőtáborba, ami egészen addig tartott, amíg az oroszok be nem jöttek Magyarországra. Akkor visszahoztak minket

ide, Kecskemétre. Kecskemétről jöttünk aztán le délre, Kiskunhalasra, ott voltunk körülbelül nyolc óra hosszat, és akkor máris ott voltak az oroszok rajtunk. A szomszéd faluban, ahogy ment haza az egyik század, a század parancsnoka, Soproni Karcsi kapott egy lövést, súlyos koponyasérülése lett, de még Pesten találkoztunk vele – még rokkant volt.

Kecskemétről indultunk mindenfelé, a Duna-Tisza közé az oroszok ellen, mert amikor mentünk le, akkor már beléjük ütköztünk. Ott lent voltunk egy jó darabig, aztán az oroszok szorítottak bennünket állandóan visszafelé. Már Gyula felől mi oroszokba ütköztünk, és ahogy mentünk tovább, az Alföld másik városában, Kecskeméten túl is beleütköztünk az oroszokba. Orosz repülőök is próbáltak leszállni, akkor azokkal kerültünk harcba. Felderítést csináltunk egészen végig, amíg Magyarországon voltunk, azután az Alföldről egy új alakulattal Németországba mentünk ki, úgyhogy nem volt megállás.

A behívhatóság korhatárát mindenkor a törvény szabja meg, abban az időben ötvenöt éves korig minden férfinak hadra készen kellett állnia, ebből mindig valamennyit be is hívtak katonának. Én például ugye, voltam ilyen öreg újoncnak, öreg katonának a századparancsnoka akkor, amikor az első gyakorlat után visszatértünk Kiskunhalasra.

Édesapám is harcolt a második világháborúban. Tulajdonképpen találkoztam is ott vele, együtt voltunk a fronton három vagy négy napot Ráckeviden. Csodálkoztunk és nagyon megörültünk egymásnak, amikor találkoztunk, hogy mindegyikünk épségben van és él. Akkor megbeszéltük, hogy kinek hogyan, hova kell továbbmennie, hogyan menjen, mire vigyázzon. Kölcsönösen megbeszéltük ezeket, mint katonák. Mert hát ugye, nem volt mindegy, hogy az ember az apjával van vagy nincsen, és hát az apám ekkor már hozzánk képest öregember volt. Nem volt még hatvan, olyan ötvenöt éves körül lehetett, mert amikor kijutottunk Németországba, majd aztán hazajöttünk, akkor mindjárt nyugdíjba ment.

Apám a harmadik hadsereggel nem volt megelégedve, szerinte az leginkább csak egy összetákolt valami volt, mivel az emberek nem voltak elég bajtársiasak. Főleg az

hozta ki a sodrából, hogy nem lehetett senkire semmit se rábízni, hogy aztán az ott is maradjon, ahova küldték, vagy csinálja, amit megparancsoltak. Ettől szerinte a harmadik hadsereg, az a másodikhoz képest mindenben elmaradt.

A háború végén az amerikaiak parancsára mindenkinek vissza kellett térnie az utolsó harcállásába – persze nem volt az már harcállás, csak vissza kellett menni oda. Mi az amerikaiaktól kaptunk élelmet – vagy hoztak, vagy nem hoztak. Ami pénzem még volt, azt mind elköltöttem a legényeimre, hogy legalább meg tudjanak ebédelni. Már mindjárt másnap eljöttek a környékbeli parasztgazdák hozzánk és elvitték azokat, akik hajlandók voltak dolgozni, mert az ő embereik és gyerekeik is még kint voltak a német fronton. Úgyhogy a legényeim ott dolgoztak a parasztsaládoknál, de voltak vagy tizenöten körülbelül, akik még életükben parasztmunkát nem csináltak, kaszálni nem tudtak, úgyhogy ők ott maradtak és henyéltek a sátorban, mert egy sáortáborban voltunk. Az én írnom meg két barátja, két újpesti gyerek a legközelebb lévő családnál találtak maguknak jó helyet és nagyszerűen elláttak minket mindenféle étkezéssel, úgyhogy reggelit, ebédet, vacsorát kaptunk mindig időben. Itt is voltak lányok, de hát nem nagyon bántottuk őket, mert kölcsönösen tiszteltük egymást. Ügyes fehérnépek voltak.

A családom fellelése úgy történt, hogy egyszer csak a szomszéd községből átjött az egyik volt évfolyamtársam, aki Temesvári ezredesnek a segéd tisztje volt. Ő többször járt Simbach am Innben, és hozott egy üzenetet, hogy rövidesen fog arra jönni egy lelkész, és legyenek itt és itt, ezen a ponton, hogy megtalálja. Le is mentem aznap és találkoztam a lelkésszel. Azt mondta, hogy három nap múlva jöjjenek vissza és átvisz a szüleimhez; ő ilyen összekötő ember volt. De csak nem tudtunk továbbmenni, mert akkor még föl volt robbantva az úttest, de az Inn folyón átvezető hídon Simbach am Braunau-ig el tudott vinni engem. Braunauban bevitt a táborba, és ott csináltak nekem helyet, illetve hát a lelkésznek. Sokfelé voltak ilyen szállások a háború után, mert elég sokan szöktek hazafelé.

Három napig voltam Braunauban, akkor értem jött egy autóval ez a magyar lelkész és átvitt engem Simbach am Innbe, itt volt a magyar tábor. Volt itt egy óriási nagy raktár, innen vittek ki élelmiszert, úgyhogy itt ingyen és bérmentve állandóan kaptunk ételt.

Simbach am Innben azt mondták, hogy Beretvás László gazdasági tisztánél jelentkezsek. Mondtam, hogy én épp őt keresem, hiszen az a Beretvás László a sógorom volt. Amikor találkoztunk, nagyon megörültünk egymásnak, és azonnal vitt is engem kifelé a németekhez, ahol az ő szállásuk volt. Az óriási élelmiszerraktárból látta el a sógorom mint gazdaságvezető az egész magyar tábor, akik Simbach am Innben voltak bejelentkezve.

Sógorommal kimentünk Grünnauba, ahhoz a parasztcsaládhoz, ahol az anyám, a húgom és a sógorom voltak elszállásolva. Az édesanyám úgy került ide, hogy amikor Bonyhád felé jöttek az oroszok, akkor a pécsi hadapródi iskolából ment föl a soproni hadapródi iskolába egy teherautó megcsinálni a szállásokat, és ehhez csatlakozva jött el édesanyám is a sógoromékkal.

Négyen lettünk, és én is elkezdtem ott dolgozni a gazdaságban. Hajtottam egy Pubi nevezetű fekete csődört, összegyűjtöttem a szénát meg hát különböző ilyen munkákat végeztem. Kilencven katasztrális holdjuk volt, mint parasztgazdáknak, úgyhogy volt hely kellemesen, bőven. Nekem is volt külön szobám meg a többieknek is, a sógoroméknak meg az anyámnak. Ott voltunk egészen addig, amíg szeptemberben meg nem érkezett az apám. És akkor elkezdődött a vita, hogy hazamenjünk, vagy ne menjünk. A húgom és az apám azt javasolták, hogy maradjunk kint, de az anyám és én haza akartunk jönni Magyarországra. A sógoromat is sikerült végül meggyőzni. Egészen késő őszig, körülbelül október közepéig voltunk ezen a német tanyán, és akkor elhatároztuk, hogy hazajövünk.

A népbíróságtól az újrakezdésig

A hazautazás úgy kezdődött, hogy először is októberben jelentkezünk Simbach am Inn-ben, ahol a hazautazókat összegyűjtötték. Onnan jöttünk be magyar vonaton a kaposvári gyűjtőtáborba. Ott apámat is, engemet is letartóztattak, illetve nem adtak ki rögtön, hanem egy éjszakát ott bent aludtunk. Többen is voltunk, sorban engedték el akkor egymás után az embereket. Kikérdezték, hol voltak, mit csináltak a háború alatt, akkor a sógorom elmondta, hogy mi volt, és az anyámékat elengedték, ők mentek haza. A sógoromé és anyám először Nagykőrösre mentek, mert a

sógoromnak ott volt valamikor egy hatalmas háza. De már csak egy üres szoba volt abban a házban, mert a többi kiutalták egy cigány társaságnak.

Apám és én ott maradtunk, Kaposváron, minket letartóztattak, de csak egy éjszakára, majd őt elküldték a dél-budai laktanyába a Ferencz József hídnál, a Gellérthegy tövébe. Ott találkozott egy volt őrmesterével, aki kijárta, hogy hazamehessen. Apám egy hét múlva csatlakozott anyámékhoz. Én maradtam csak egyedül fogságban, mert hát nálam fegyver volt. Nálam volt a fegyverem, egy vacak pisztolyom öt tölténnyel.

Bevittek a Markó utcába, összesen egy hónapig voltam ott körülbelül. Amikor már egy hete ott voltam, akkor lehetett önként jelentkezni a téli időben favágásra Szentgyörgypusztára. Valaki kibérelt ott egy területet és ő fordult ezzel a parancsnoksághoz, hogy hát engedjék meg, hogy mi kijárjunk dolgozni hozzá önkéntesekként. Negyvenketten voltunk összesen, és kivágtuk a fákat sorban. Mi aztán megegyeztünk egymás között a brancsban, hogy egy fát mindenki kivág, azt feldolgozza, és a többi, az majd holnapra vár. Egyszer anyámék is meglátogattak. Nagyon jóba lettem én ott az erdész, Rimmler Laci családjával, akinek a baromfiketrecében meg egyebütt laktak a favágók. Rimmler Laci családja megkért, hogy tanítsam a lányukat németül, így hát esténként ővelük, délelőttönként a favágással foglalkoztam. Háromszoros fejadagot kaptunk, úgyhogy legalább tudtunk dolgozni. A tárgyalásomat márciusra tűzték ki.

Amikor a Markóból el tudtam jönni, egy régi osztálytársamhoz mentem, Mindszenty Jancsihoz, és ő jött el velem a tárgyalásra, ő volt a tanúm. A tárgyaláson megkérdezték, hogy hogyan kerültem a Hunyadi Hadosztályhoz.⁸ Megmondtam,

⁸ A „Hunyadi” magyar fegyveres SS-gránátoshadosztály az 1944. október 23-án megkötött magyar–német egyezmény alapján jött létre. Miután 1942-től a Waffen-SS létszám-kiegészítése folyamatos volt a német ajkú magyarok köréből, a német fél további nyolc hadosztály felállítását vállalta, melyeknek tagjai már nemcsak a népi németek soraiból kerülhetnek ki. A nyolc hadosztályból négy felállítását, kiképzését és felszerelését a német szárazföldi haderő vállalta, míg a másik négyet a Waffen-SS keretein belül szervezték meg. Az utóbbiak közül ténylegesen csak két magyar hadosztály szervezését – a Hunyadiét és a Hungáriáét – kezdték meg. A háború folyamán mintegy 40 ezer magyar jelentkezett a Waffen-SS magyar alakulataiba. Bár a háború folyamán egyik hadosztály személyi állományának kiképzése sem fejeződött be, és így a seregtestek nem érték el a hadrafoghatósági szintet, kisebb – a szovjet előretörés hatására elkülönített – részei 1945. január–márciusban több esetben is harcba keveredtek a Vörös Hadsereg csapataival, és néhány száz főre tehető veszteséget is szenvedtek.

hogy nekem fogalmam se volt, hogy ez miféle társaság, csak azt ismertem, akihez engem és a társamat kivezényeltek azért, hogy kiképezzük a karpaszományos társaságot, de hát az oroszok hamarabb elértek, mint ahogy ők összegyűltek volna. Elmeséltem a tárgyaláson, hogy amikor ők szanaszéjjel mentek, mi meg nem tudtuk, hogy hova menjünk, akkor elirányítottak minket Bécsbe, Bécsből tovább Breslauba, onnan pedig visszajöttünk egy német társasággal Ausztriába. Összevissza küldtek minket erre-arra, mindenfelé, három vagy négy hónapot voltunk ezekkel a legényekkel, és akkor vége lett a háborúnak.

Március 21-én engedtek el engem a Markóból. A népbíróságon azt hiszem, hét bíró volt, volt ott mindenféle ember közöttük. A tárgyalást vezető bíró megkérdezte, hogy és miként hoztak engem egyáltalán ide. Akkor én elmondtam nekik, hogy én hivatalos tiszt voltam eredetileg, mentem, ahova parancsolták és így kerültem fogságba. Németországban voltam a háború végéig, onnan önként jöttem haza Kaposvárra, ahol mindjárt letartóztattak és idehoztak a bíróságra. Háromszor vagy négyszer kihallgatott az ügyész, mindig ugyanazt mondtam – hát nem tudtam mást mondani, nem is akartam. Azután ők felolvasták az ügyésznek az indítványát, és akkor a népbíróságon lévő társaság úgy döntött, hogy engem fölmentenek. Az ügyészség, aki a vádat emelte, az természetesen ellenkezett, így még egyszer – három vagy négy nap múlva – volt egy újabb tárgyalás, de azon megint csak fölmentettek, és akkor el is engedtek engem mindjárt, március huszonnegyedikén.

Előzőleg is már érdekes volt a fegyőr, aki bevitt engem a tárgyalásra. Mert hát nem engednek el ilyenkor egyedül, hanem valakinek vigyáznia kellett rám, ahogy mindenkire, amíg fel nem mentik az embert. Ez a fegyőr akkor elengedett engem, mert azt mondta, hogy ők otthon a családdal elég szűkösen laknak, úgyhogy én nagyon nehezen férnék el. Én meg ajánlottam neki, hogy engedjen el nyugodtan, mert én nyolc órakor ott leszek a Markó előtt és várni fogom őt, így is volt. Úgyhogy elengedett, elmentem Pálfalvi Jenő bácsiékhoz, anyámnak a nagybátyjához, aki bíró volt Budapesten. A gyerekeivel, unokákkal meg a mamákkal éltek együtt a Csalogány utcában egy lakásban. Megmondtam nekik, hogy mi a nagy helyzet, ők

azt ajánlották, hogy maradjak, és megszerezték nekem a tárgyalásra Mindszenty Jancsi címét, aki el is jött a tárgyalásra. Egy napot még voltam a Jenő bácsiéknál, utána elutaztam haza Bonyhádra, mert értesítést kaptam, hogy a szüleim ott vannak. De egy hónapig még összevissza mászkáltam, elmentem Kiskunhalasra is, de hát ott a holmimból semmit se találtam, semmim sem maradt, úgyhogy fölösleges volt az utazás, legfeljebb az ismerősöket meglátogattam. Utána visszamentem Bonyhádra.

Az apám a vagonnal – amelyik hozott haza bennünket – Bonyhádon keresztül ment föl Budapestre, és amikor Bonyhádon keresztülmentek, megtudta egy bonyhádi barátjától, hogy ő vitette el a bútorainkat a házból, ahol laktunk, mert minket kilakoltattak. Odaadták egy Lőwy nevű zsidó embernek az összes bútorainkat, amire ő igényt tartott és kellett neki: konyhabútort, szalonbútort mindennel együtt. De aztán amikor apám hazaért, ez az ember minden további nélkül visszaadott mindent. Úgyhogy ez végtelenül nagy csoda volt, hát nem tudom, hogy miért, mire föl... Aztán én nagyon jóba lettem ővele meg az üzlettársával is, nagyon szép öltönyöket csináltattam náluk magamnak, mert nem volt ruhám, ők pedig szövettel foglalkoztak.

Azt tudom, hogy Bonyhádon a háború után összesen öt zsidó maradt, akik aztán még később el is mentek onnan. Ott voltak Kohnék, akiknek a szódagyáruk volt, aztán volt egy, aki mindenféle üzleteket kötött valakinek a megbízásából. Kereskedéseik voltak, egész szépen ügködtek, a végén aztán mégis mindegyik eladta az üzletét, a Bárányék is meg a mellettük levő is. Eladták a Fő utcában, a Szent Imre utcában lévő nagy üzleteiket, textil üzleteiket mind és elmentek. Annak idején Bonyhádon a zsidók többsége mindenféle kereskedéssel foglalkozott: volt, aki gabonával, volt, aki textillel kereskedett, nagy üzleteik voltak. A Bárányt, azt jól ismertem, ott vásároltam is, azután a Lőwy meg a másik, aki a társa volt, tőlük vásároltam a ruhának valót, ők öltöztettek. A gabonakereskedőnél még pénzt is lehetett keresni, úgyhogy nem volt semmi hiba. Szép lassan, de mindenki elment Bonyhádról. Ez az öt személy maradt, de azok is elmentek, amikor én már nem voltam Bonyhádon, de tudom, hogy mind elmentek. Aztán hogy velük mi lett, azt nem tudom, voltak, akik külföldre mentek.⁹

⁹ A XVIII. század végén Bonyhádon élt a budai és a pozsonyi után a harmadik legjelentősebb zsidó hitközség. 1851-ben 12 zsidó elemi iskola (héder) működött a városban, a helyi talmudiskolának (Jesiva) pedig az a történelmi Magyarország

Bonyhádon akkor elkezdtem az alkalmi munkáimat. Hát ugye, jelentkeztem a rendőrségen, rendőri felügyelet alá helyeztek, mindennap jelentkezni kellett egy ideig. Aztán az apám jegygyűrűjén éltünk egy darabig, ugyanis apám a jegygyűrűjét elcserélte egy zsák búzáért és egy zsák árpáért – jó nagy zsákok voltak. Az édesapám a háború után, tizenhárom évig egy fillért se kapott. Én kaptam tíznaponként hét-nyolc forintot egy darabig, aztán azt is abbahagyták, amikor elmentem dolgozni. Akkor már nem adtak semmit, de lehet, hogy pont azért mentem el dolgozni, mert nem adtak.

Munkát nem találtam, hiába keresgéltem erre-arra, de aztán a végén mégiscsak szereztem nagy nehezen. Amikor ajánlgatták, elmentem én is és learattam egy tábla árpát, ami akkor azé volt, aki lekaszálta. Ezt az árpát akkor eladtam a gabonakereskedőnek, aki mindjárt befogott kukoricamorzsólónak. Nem kézzel, hanem géppel kellett dolgozni, volt ott egy kukoricamorzsoló gép. Ott morzsoltam egy pár hónapig a kukoricát, más munkát nem nagyon lehetett szerezni.

Megpróbáltam Budapestre feljönni, de hát itt se kaptam munkát, csak egy orosz vállalatnál; ott dolgoztam két évig, kátránypapírt készítettünk. Erzsébetvárosban volt az üzem, én pedig a Széna térnél vettem ki egy szobát előzőleg egy ismerősüknél. A nagymányoki bányánál főmérnök volt az illető, aki a lányával és a feleségével lakott itt a Dunapart közelében. Két évig dolgoztam a Posnansky és Strelitz Aszfalt, Fedéllemez és Kátrány Vegyitermék Gyárban, ami orosz kézen volt. Ez volt a tíz vállalat egyike, amely az oroszoknak dolgozott jóvátételként, ezt kikötötték maguknak a béketárgyaláson. A gyárban kátránypapírt, szigetelőket meg ilyeneket gyártottunk, elég nehéz munka volt, de meg is fizették: akkoriban ezeröttszáz forint már egy jó

minden részéből volt tanulója - Kolozsvárról, Szatmárról, Dunaszerdahelyről, Pozsonyból, sőt az 1892-es kimutatás 4 bécsi hallgatót is nyilvántartott. A bonyhádi zsidóság tartott fenn szegényházat és gyógyintézetet is. A bonyhádi zsidóság létszáma a második világháború kitörésekor 1159 fő volt. 1944-ben Auschwitzban több mint 1000 bonyhádi zsidó pusztult el. A háború befejeződése után a haláltábor túlélői - 49 nő és 5 férfi - a volt munkaszolgálatosokkal és az ország más tájairól idekerült hittársaikkal együtt újraalapították a zsidó hitközséget. Létszámuk 1949-ben 286 fő volt. A kiskereskedelem és az iskolák államosítása nyomán 1949 és 1956 között a bonyhádi zsidóság nagy része "alijázott" - ki legálisan, ki illegálisan. Az utolsó nagyobb csoport 1956 decemberének elején távozott Bonyhádról Ausztrián keresztül Izraelbe, illetve az Egyesült Államokba. A 2001-es népszámláláskor Bonyhádon 4 fő vallotta magát az izraelita felekezethez tartozónak.

magas kereset volt, és én ott kétezer forint fölött kerestem. Igaz, hogy egy gép fölött dolgoztam, ahol aztán nem lehetett félrenézni, mert abban a pillanatban leégette az ember bőrét a kátránypapír.

A háború után elég nehezen lehetett közlekedni Budapesten. Budán laktak a sógoroméék, és egészen az ablak felső részéig tele volt hordva a házuk háborús romokkal, amiket talán a nagy utcákról hordtak ide, hogy lehessen közlekedni. Budán például úgy kellett fölmászni és lemászni a romhalmokon, hogy átjusson az ember a túlsó házakhoz – hát így nézett ki Budapest a legtöbb helyen. A Ferenc József híd volt egyedül, amin át lehetett menni a Dunán, de ott is csak gyalogosan, aztán volt egy pontonhíd, azon is közlekedtem, mert később azon át jártam munkába.

Az orosz gyári munkát követően egy évet dolgoztam egy szőlőben Bonyhádon a Szecskában,¹⁰ amit béreltem, de ez aztán nagyon keveset hozott és sok volt vele a munka, habár a tulajdonos nem kért érte semmit. Egy ezredesé meg a feleségéé volt a szőlő, ennek a szőlőnek dolgoztam egy részén. Összeszedtem szépen mindent, úgyhogy a következő télen megvolt a családnak a gyümölcse meg a bora, ebből más nem is nagyon adódott.

Azután Hidasra mentem. Egy ismerőssel találkoztam és ővele mentünk ki a bányafúráshoz; annak a vállalatnak voltak fúrógépei több helyen is. Hidason kaptam munkát, de aztán két hónap után otthagytam, mert először is rengeteget kellett dolgozni, hogy egyáltalán valamire vigyük. Másrészt nyolc kilométert kellett oda-vissza menni, gyalogolni a munkába, úgyhogy ez nem volt egy megoldás. Ezután elkerültem egy gabonakereskedésbe, ott egy darabig zsákoltam, aztán én lettem a raktár vezetője. Ekkor már valamivel jobb volt, de az igazság az, hogy akkor is zsákoltam, mivel ketten voltunk csak. Még ma is emlékszem rá, hogy összegyűjtöttünk például hat vagon fehérbabot; egyenlő százkilós zsákokba rakva valahova exportra vitték ezeket. Azt tudom, hogy 1948-ban már a raktárban

¹⁰ Tolna megye egyik legszebb horgásztava a Majosi patakából táplálkozó bonyhádi Szecska tó, melyet Jeri tónak is neveznek. A körülötte (a bonyhádi határban) levő szőlődombokkal együtt a helybeliek az egész környéket Szecskának hívják (pl. Szecska dűlő, Szecska városrész).

dolgoztam és körülbelül 1951-ig dolgozhattam itt.

Apám is dolgozott még először a hidasi szénbányában, amikor fent voltam Pesten ebben az orosz gyárban. Aztán én csatlakoztam ahhoz a brigádhoz, amelyik a bánya részére a kis szállító vasútnak a karbantartását végezte. Később ezt beolvasztották, és akkor kénytelen voltam a bányában először külső munkásnak szegődni, majd amikor már annyi pénzt se kerestem ezzel, hogy egyáltalán kimenjek meg hazajöjjek, akkor lementem dolgozni a szénbányába. Amikor lementem a bányába, szép lassan már egész komoly pénzt kerestem, a végén tizedik voltam a keresetek között, igaz, hogy jártam ki minden vasárnap is dolgozni. Rendesen három műszakban dolgoztunk egy meredek oldalban, ezen csúszkáltunk az egyik támfaltól a másikig. A mérnököt, aki jött minket ellenőrizni úgy kellett megfogni két embernek, hogy levezessék végig. Mi meg úgy megszoktuk ezt a közlekedést, mint a kis majmok, akik egyik fáról a másikra ugrálnak, de igaz, ezt meg is fizették.

1956

1956-ban egyik nap este 10 órakor ért minket a hír, hogy orosz csapatok vonulnak át az országon. Akkor éppen lent voltam a bányában; abbahagytuk a munkát és feljöttünk. Két napra rá eljött hozzám Gál vezérkari alezredes és megkérdezte, hogy hajlandó vagyok-e részt venni a mozgalomban. Én akkor igent mondtam, és megkaptam a Pécs-Szekszárd-Bonyhád műút ellenőrzésének parancsnokságát. Nyolc embert kaptam magam mellé, három napig kétóránként őrseget váltottunk. Amikor jelezték, hogy a szovjet csapatok Bonyhádon keresztül mennek Pécsre, Gál alezredes engem kért meg, hogy tárgyaljak a parancsnokaikkal. A szovjet csapatok egy előretolt állásként meg is álltak a bonyhádi bejáratnál, majd biztosítottak bennünket, hogy nem használnak fegyvert, csak ha valaki velük szemben fegyvert fog. Én tárgyaltam a parancsnokukkal németül meg kézzel-lábbal, mert oroszul nem tudok. El is vonultak békességben Pécsre, a fél Bonyhád leste megbújva az eseményeket. A csapat körülbelül egy óra hosszat volt Bonyhádon, valószínűleg felderítést végeztek. Éjszaka aztán megint érkezett egy szovjet csapat; Bonyhádon keresztül jöttek, szintén Pécs felé tartottak. Ők óriási mozgolódást csináltak, ugyanis valamelyik oldalról lövöldözés kezdődött. Aztán ők is rendben elvonultak az éjszaka

folyamán Pécsre. Biztonságból még két napig készenlétben voltunk, aztán visszamentem dolgozni a bányába.

Ezekben a napokban több alkalommal is összegyűltek az elégedetlen hidasi bányászok, egy-egy bajkeverő nagy hanggal érvényesülni akart. Egyik nap aztán a bánya kommunista igazgatója elmenekült az atrocitások elől Salgótarjánba, felesége pedig itt maradt, hogy vezesse az üzletet, de egy-két napig nem jelentkezett a munkahelyén, mivel éppen akkor szült. A hidasi bányászok közül pedig többen ki akarták cibálni ezt az asszonyt a házból, meg akarták bosszulni rajta a kommunista igazgató vétkeit. Akkor én három másik bonyhádi bányással együtt elzavartam ezeket a hidasi bányászokat, akik bántani akarták az asszonyt.

Család

A feleségemet 1951-ben ismertem meg. Színháztársulatok előadásaira jártunk, ezzel szórakozott a társaság, én is csatlakoztam hozzájuk. Ott ismerkedtünk meg a feleségemmel, amikor teherautóval jöttünk hazafelé együtt és egymás mellé kerültünk. Áadtam a kabátomat neki, hogy ne fázzon, és ezzel lettettem a garast.

Amikor összeházasodtunk a feleségemmel, akkor én már bányász voltam. Megismerkedésünkkor a feleségem először Majoson tanított, és amikor udvaroltam neki, mindig kikísértem őt kerékpárral Majosra. 1952 karácsonyán házasodtunk össze. Először a feleségem szüleinél laktunk, odavittük a bútorokat, berendezkedtünk ott két szobában, illetve először csak egyben. Amikor jöttek a gyerekek, akkor leválasztottuk a lakást egy helyen, az előszobát elfalaztuk, hogy a gyerekek ne zavarják a többieket. Helyileg ez az Árpád utcában volt Bonyhádön. Szép nagy ház volt, volt hozzá kert is, én telepítettem a szőlőt. 1960-ban vettünk egy saját lakást az OTP útján. Ez egy nagyon szép, négyszobás, összkomfortos lakás volt, megvan most is, el szeretnék adni. Apám 1973-ban halt meg, akkor az anyám feljött Pestre a húgomékhoz, úgyhogy akkor egyedül maradtunk Bonyhádön.

A feleségemet a házasságunk után nem vették föl tanítónőnek a bonyhádi iskolába, mert én hivatásos katonatiszt voltam a második világháborúban és az oroszok ellen

harcoltam. A gyerekek közül először a lányom, Enikő született meg 1953-ban. Ő meg is halt már 2002-ben. Idejött hozzánk, amikor már nagyon beteg és tehetetlen lett, a feleségem, Betti gondozta. A fiam, Zoli, a kisebbik 1955-ben született. Ő aztán elvégezte Gödöllőn az egyetemet agrár-gépész szakon. Most egy kéményrendszerekkel és szellőzés-technikával foglalkozó vállalatot vezet.

Mindkét gyermekünk Bonyhádon járt elemi iskolába, illetve ott is érettségiztek. Enikő az érettségi után elment a Tanítóképzőbe Kaposvárra, aztán Bonyhádon tanított, ahol az édesanyja is tanított. Zoli feljött Pestre és itt keresett magának munkát. Később Budapesten a FÉG-nél dolgozott, ügyvezető igazgató lett itt a Krisztina körúton. Ott alakult és gyűlt össze egy olyan brigád, amellyel most is együtt dolgoznak a vállalatában. Később aztán megszülettek az unokák is, Zolinak négy, Enikőnek kettő gyereke lett: Emese és Balázs. Emese, a legidősebb az unokáim közül, ő kint van most Ausztriában. Zoltán gyerekei közül Bálint a legidősebb, őt követi Ági, Tamás és Flóra.

A húgom férje, Beretvás különböző gazdasági vállalatoknál dolgozott, például a Kőbányai Sörgyárban. A húgom tanítónő volt, egészen nyugdíjas koráig tanított. Szegény már meg is halt. A férje még sokáig dolgozott, még talán az utolsó pillanatig. Ők itt laktak a Várban, ahol most mi, ez volt az ő lakásuk.

Munkás évek, nyugdíj

Az az igazság, hogy nagyon sok munkám volt a bányában, tizenöt évig dolgoztam ott. Nem nagyon élveztem, jó lett volna, ha valami tisztviselő lettem volna vagy valamilyen adminisztrátor, amiből persze aztán nem tudunk volna megélni sajnos. Habár a feleségemet ekkor már újra alkalmazták a bonyhádi iskolában, mert szükség volt egy hiányzó tanerőre. De az igazság, hogy sok volt nekem nagyon a munka. Soha egy pihenőnapom nem volt, mert igazán pénzt keresni vasárnap lehetett, akkor két műszakot egyszerre megcsinálni. Azt a kétnapi fáradságot egy hétbe tellett volna kipihenni, ehelyett még dolgozni is kellett és megint csak egy ugyanilyen munkába belemászni. A család ott, ahol tudott, segített, de hát a bányában nem tudtak segíteni.

A bánya után termelészövetkezetben dolgoztam Bonyhádon. Először három évig dolgoztam az Istvánmajori szövetkezetben, azután – mikor egyesültek a termelészövetkezetek Petőfi Termelészövetkezet néven – bér- és munkaügyi csoportvezető voltam, bérelszámolással foglalkoztam. Könyvelést nem vállaltam, mert nem szerettem, habár elvégeztem egy könyvelői vizsgát. Bérelszámolás és munkaügy volt a feladatom előtte a Dózsa Népe Termelészövetkezetben is, de ott minden mást is csináltunk, mert sorban, egyik a másik után megbetegedett és elment, úgyhogy maradtunk ketten. Csatlakoztunk a Petőfihez, és ez a társam lett a főkönyvelő helyettese egy darabig, én pedig a munka- és bérügyi dolgokkal foglalkoztam végig. Beosztásokat csináltam a különböző termelési dolgokhoz, ez is hozzátartozott a munkakörömhöz. Ebből a munkakörből mentem aztán 1980-ban nyugdíjba.

1998-ban visszakaptam a katonai rangom, amelytől 1946 márciusán a népbíróságon megfosztottak, emellett előléptettek őrnaggyá. 2000. szeptember másodikán vitézzé avattak a háborúban folytatott tevékenységeim alapján. Ezt a feleségem járta ki, engem különösebben nem érdekeltek ezek a címek. A feleségem azt is elérte, hogy édesapámat, aki harcolt mind az első, mind második világháborúban szintén vitézzé avassák.

1980-ban mentem nyugdíjba és azóta élem a vidám nyugdíjas életemet. Most már csak ehhez kéne kétszer annyi pénz, mint amennyit kapok, akkor még vidámabban élhetnénk. De hát így is vidáman élünk, nincsen semmi problémánk.

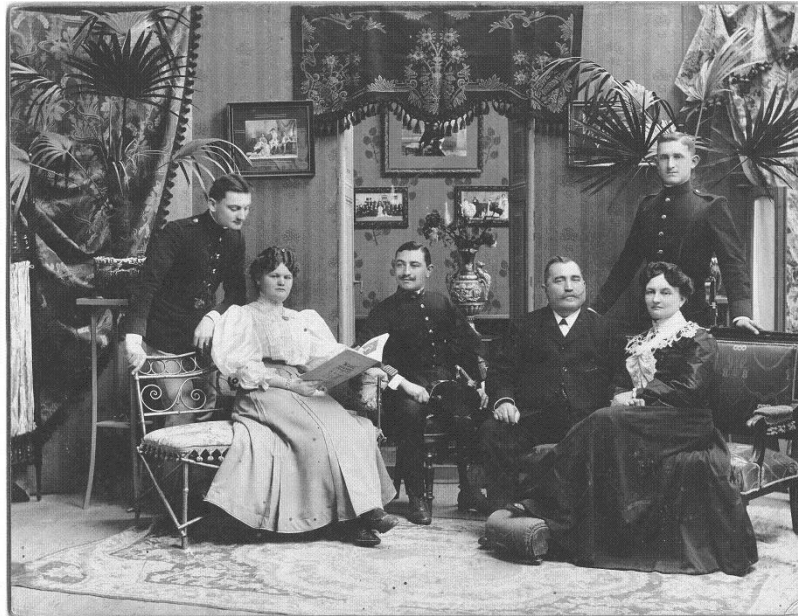
Fényképalbum

Fénykép címe:	A Nagel-család
Interjúalany neve:	Néray Vilmos
A fénykép készítésének helye:	Fehértemplom (Temes vm.)
A fénykép készítésének éve:	1893
Kulcsfigura:	Néray Vilmos (sz. Nagel Vilmos)

A családból itt van mindenki: édesapám szülei, nagyszülei és testvérei. Apám testvérei közül Márta néni a legkisebb, Józsi bácsi a legöregebb, és a Janit én már nem is ismertem a jobb oldalon. Az apám itt a kép baloldalán van alul, körülbelül öt éves lehet ezen a képen.

Balról haladva fönt a középső sorban van Irma néni, aki kiment Amerikába az első házassága után. Irma néni úgy került a családba, hogy hozta magával az apja az első házasságából. Tehát ő apámnak a féltestvére volt apai ágon.

Fénykép címe:	Édesapám családja
Interjúalany neve:	Néray Vilmos
A fénykép készítésének helye:	Fehértemplom (Temes vm.)
A fénykép készítésének éve:	1910 körül
Kulcsfigura:	Néray Vilmos (sz. Nagel Vilmos)

A képen édesapám szülei és testvérei láthatóak; mindenki katona volt abban az időben a családban. Az apám itt a kép baloldalán helyezkedik előtte Márta, a húga van előtte, őmellette Józsi bácsi, apám idősebbik bátyja, azután a szülők, és mögöttük áll Jani bácsi, apám kisebbik bátyja.

Fénykép címe:	Szőkevények
Interjúalany neve:	Néray Vilmos
A fénykép készítésének helye:	n.a.
A fénykép készítésének éve:	1918
Kulcsfigura:	Néray Vilmos (sz. Nagel Vilmos)

Ez a kép az orosz hadifogságból hazatérő apámat (középen), egy ausztriai zsidó embert és egy kassai magyart ábrázol. Egész Oroszországon keresztül szöktek, majdnem elfogták őket, de az utolsó pillanatban sikerült nekik valahogy meglógni 1917 őszén.

Már útközben készülhetett valahol ez a kép a front mögött, mert hát az egyik elment Kassára, a másik elment Bécsbe, a harmadik, az apám Székelyudvarhelyre.

Fénykép címe:	Szüleim esküvői képe
Interjúalany neve:	Néray Vilmos
A fénykép készítésének helye:	Székelyudvarhely
A fénykép készítésének éve:	1918
Kulcsfigura:	Néray Vilmos (sz. Nagel Vilmos)

Ez a kép szüleim esküvői képe. Az első világháború után, 1918. szeptember 7-én Székelyudvarhelyen házasodtak össze. Édesapám ekkor már három csillagos százados volt, ahogyan a képen is látszik.

Fénykép címe:	Első fényképem
Interjúalany neve:	Néray Vilmos
A fénykép készítésének helye:	Székelyudvarhely (?)
A fénykép készítésének éve:	1920
Kulcsfigura:	Néray Vilmos (sz. Nagel Vilmos)

Ezen a képen én vagyok hat hónapos koromban talán még Székelyudvarhelyen, mielőtt kijöttünk volna onnan a szüleimmel együtt Magyarországra. Egy vagonban laktunk fél esztendeig, nekem egy hatalmas nagy ládában volt a fészke. Élnék, húsos gyerek voltam, az apám kedvence abban az időben.

Fénykép címe:	Katonasapkában
Interjúalany neve:	Néray Vilmos
A fénykép készítésének helye:	Haiburg (Ausztria)
A fénykép készítésének éve:	1921
Kulcsfigura:	Néray Vilmos (sz. Nagel Vilmos)

Ezen a képen én vagyok egyéves koromban, katonasapkában. A kép Haiburgban készült, Ausztriában, mert apám akkor kint volt akkor a határon, odahelyezték. Háborúban voltak akkor az osztrákokkal, és ő kint volt körülbelül egy évig az osztrák-magyar határon. Az osztrákoktól lopták el a fegyvereket, mert nekik nem volt, és úgy támadták meg az osztrákokat a saját fegyverükkel. Az anyám velem volt kint ott, aztán átjártak Pozsonyba, Bécsbe is, amikor békésebb volt az idő.

Én mindig katona akartam lenni. A képen látható, hogy a fejemre raktak egy katonasapkát, de hogy ki készítette, varrta ezt – édesanyám vagy más –, azt már nem tudnám megmondani. Annak idején még az öreg katonáknak is toll volt a sapkájukon.

Fénykép címe:	Családommal
Interjúalany neve:	Néray Vilmos
A fénykép készítésének helye:	Székelyudvarhely
A fénykép készítésének éve:	1923 körül
Kulcsfigura:	Néray Vilmos (sz. Nagel Vilmos)

A képen családom látható, anyám, a még egészen kicsi húgom, apám és én. Körülbelül három éves lehettem ezen a képen. Székelyudvarhelyen készült a fénykép, valószínűleg az ottani vendégségünk alkalmával. Ekkor Karcagon vagy Nagymányokon lakhattunk már.

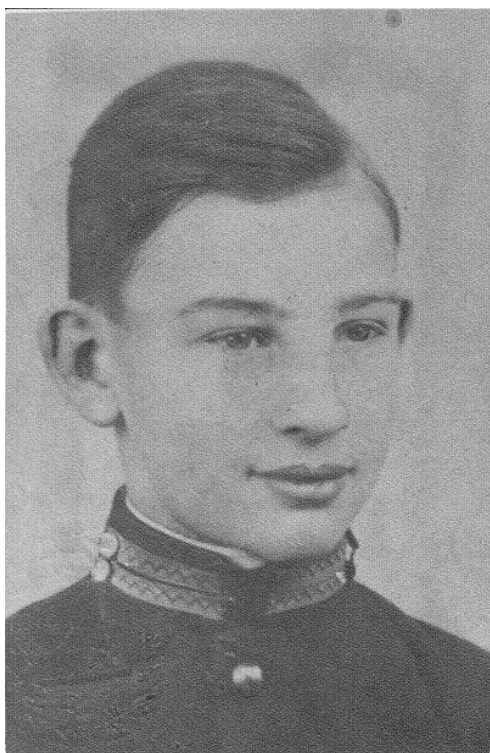

Fénykép címe:	Családommal Győrben
Interjúalany neve:	Néray Vilmos
A fénykép készítésének helye:	Győr
A fénykép készítésének éve:	1931
Kulcsfigura:	Néray Elza (sz. Nagel Elza)

A képen ott van a lánytestvérem is, Elza, aki másfél évvel volt fiatalabb nálam, ő később tanítónőnek tanult Pesten, de ekkor még Győrbe járt ő is egy nagy elemi iskolába, ők tovább maradtak itt anyámékkal. Negyedik elemi után ment a Tanítóképzőbe, de azt nem Győrben fejezte be, mert közben apámat felhelyezték Pestre. A Csalogány utcában volt Pesten a Tanítóképző, és ott fejezte be Elza azután az iskolát. Itt Pesten, a Tábor utcai Általános Iskolában tanított a háború után.

A húgom Jászberényben ismerkedett meg a férjével, amikor ott laktunk, mert az apám a Jászberényi Kerékpáros Zászlaj parancsnoka volt. És ott aztán volt egy gyalogezred is meg huszárok is, meg a kerékpáros zászlóalj. És hát ugye, ezek a csapatok, meg a tisztikar mindig nyüzsgött, és úgy került aztán össze a húgom a Beretvással, aki a gyalogezrednél volt a gh-s tiszt. Sajnos gyerekek nem volt.

Édesanyám mindig otthon volt, főleg amikor édesapám szanaszét volt a nagyvilágban, mert ezek a kerékpárosok állandóan hol itt, hol ott voltak elhelyezve. Voltunk Rétságán, Jászberényben, megint vissza Rétságra, ott kétszer is. Az édesanyám, Fernengel Irén Székelyudvarhelyről származott, tíz évvel volt fiatalabb apámnál.

Fénykép címe:	Másodéves soproni cőgerként
Interjúalany neve:	Néray Vilmos
A fénykép készítésének helye:	Sopron
A fénykép készítésének éve:	1932
Kulcsfigura:	Néray Vilmos (sz. Nagel Vilmos)

Ez a kép már a soproni cőgerájban készült másodéves koromban. Előtte ugyanis Kőszegre jártam egy évet. Arra való törekvés volt Magyarországon, tulajdonképpen, hogy Sopron, Kőszeg, Pécs, mindegyik cőgerájban legyen nyolc osztály, éppen úgy, mint a civileknél van. Pécs még el volt foglalva idősebbekkel, egy osztállyal valahol, a Bocskaiából, így hívták őket, szóval Pécsre küldték le ezt a Bocskai osztályt. Kőszegre, pedig egy „A” és „B” osztályt neveztek ki, így már két osztályba osztották be a gyerekeket a felvételi után. A „B” osztály később átkerült Sopronba, és az A osztály maradt Kőszegen, így kerültem én is Sopronba.

Fénykép címe:	Negyedéves soproni cőger
Interjúalany neve:	Néray Vilmos
A fénykép készítésének helye:	Sopron
A fénykép készítésének éve:	1935
Kulcsfigura:	Néray Vilmos (sz. Nagel Vilmos)

Karácsonyra kaptam egy fényképezőgépet, és megkértem az egyik osztálytársamat, hogy fényképezzen le.

Télen a délelőtti meg ebéd utáni fél-fél óra szünetben mindig óriási hócsaták voltak, és voltak évek, amikor megcsinálták a tenispályán a korcsolyapályát, akkor mindig ott korcsolyáztunk. Még tízperces szünetekben is elmentünk korcsolyázni, mert az pont ott volt szemben a járóúttal, az épület bejáratánál. Ezt a délelőtti szünetet szigorúan korcsolyázással töltöttük, ha lehetett, végig. Aki viszont büntetés alatt állt, az nem mehetett sehova, se a városba, se korcsolyázni, az csak legföljebb a sportpályán körözhetett, ott kellett sétálni.

Fénykép címe:	Bajnokcsapat
Interjúalany neve:	Néray Vilmos
A fénykép készítésének helye:	Sopron
A fénykép készítésének éve:	1936
Kulcsfigura:	Néray Vilmos (sz. Nagel Vilmos)

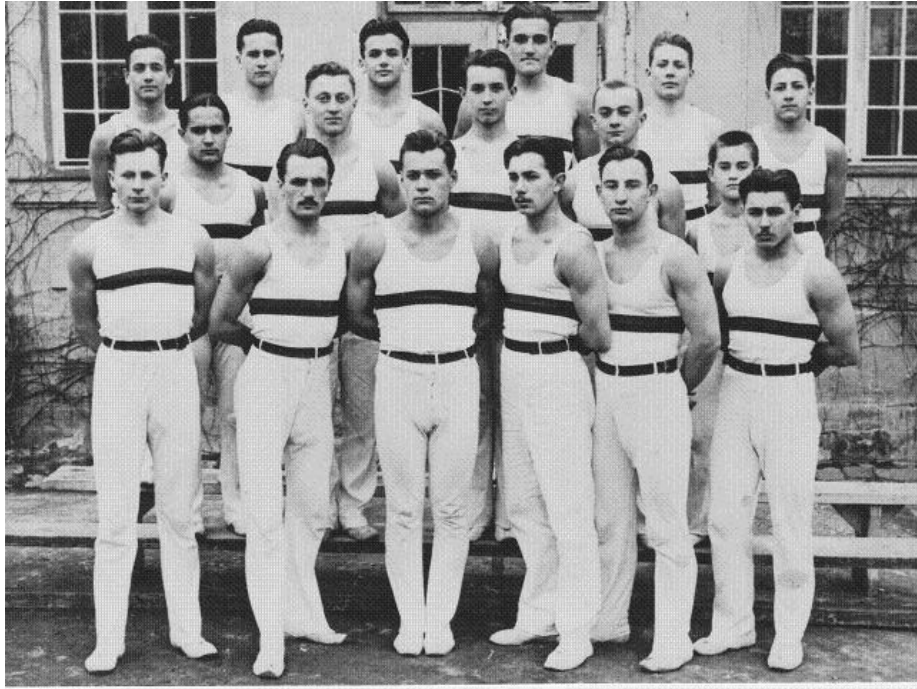
Ezen a képen ötödéves lehettem. Az intézetek közti versenyen Sopron nyerte meg ekkor a labdarugó bajnokságot. Minden esztendőben volt egy sport hónap. Mind a két csapatot megvertük, igaz soványkán, egy-egy góllal, de megvertük őket, az volt a lényeg. Én bal-összekötő voltam.

Csütörtökön volt a sportnap, akkor senki semmi mást nem csinálhatott ebéd után, mint hogy különböző szakosztályokba járt sportolni: volt atlétika, szertorna, mindenfajta vívás, lövészet. Egész délután mindenkinek sportolni kellett. Csapatokra voltunk beosztva: voltak, akik versenyeztek meg mindenféle jobb eredményeket értek el, a lustábbak meg a kevésbé alkalmasak, azok meg össze voltak szedve egy-egy csoportba, és azok külön sportoltak – hát nevettünk rajtuk jókat.

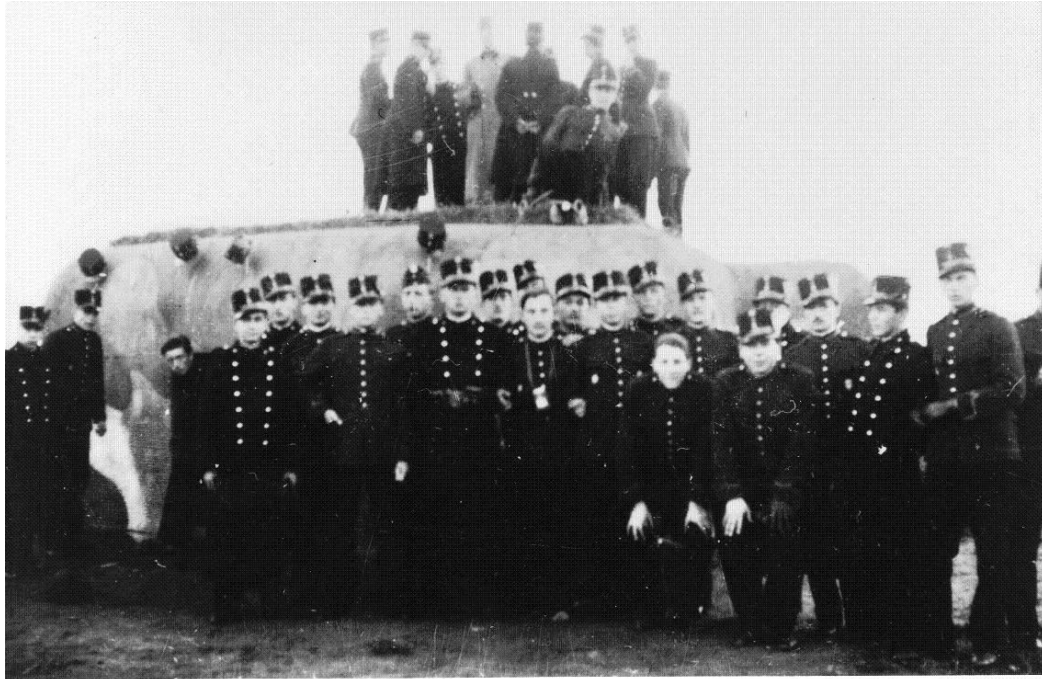
Fénykép címe:	Kitüntetés
Interjúalany neve:	Néray Vilmos
A fénykép készítésének helye:	Sopron
A fénykép készítésének éve:	1937
Kulcsfigura:	Néray Vilmos (sz. Nagel Vilmos)

Ezen a képen a honvédelmi minisztériumból kiküldött ellenőr látható. Nem tudom már a tábornok nevét, de nekem adott át egy kitüntetést, mint az intézet legjobb sportolójának. Hatodévesek voltunk, úgyhogy tizenhét éves lehettem. Itt van a serleg, amit, mint osztályelső kaptam.

Fénykép címe:	Az intézeti bajnok tornászcsapat
Interjúalany neve:	Néray Vilmos
A fénykép készítésének helye:	Sopron
A fénykép készítésének éve:	1938
Kulcsfigura:	Néray Vilmos (sz. Nagel Vilmos)

Hetedéves voltam ekkor Sopronban. Elöl áll az egyes csapat, mögötte, a második sorban, a kettes, s a harmadikban a hármas csapat áll. Én az első sorban állok, az ötödik vagyok balról a sorban. Az első sor nyerte meg a bajnokságot: Coriari, olasz származású volt, aztán István Gyurka, Rajki Aladár, én meg a Bechtol Béla, ő kőszegi gyerek volt, ott tanított az apja, ő repülő tiszt lett.

Fénykép címe:	Kassa előtt
Interjúalany neve:	Néray Vilmos
A fénykép készítésének helye:	Kassa
A fénykép készítésének éve:	1938
Kulcsfigura:	Néray Vilmos (sz. Nagel Vilmos)

1938-ban, a kassai bevonuláskor, a mi osztályunk volt az egyetlen, amelyiket kijelöltek arra, hogy a kassai bevonuláson puskával mehet, a többiek csak puska nélkül mehetek. Ezt vigasztalásul vagy jutalmul kaptuk, ugyanis egyszer sokan kilógtak tőlünk; át akart menni a csehek ellen egy csapat tőlünk, Sopronból. A megszökés után ezeket, szegényeket elkapták útközben és visszafordították, bezárták őket egy hónapra.

A mi osztályunk vezette az egész századot, mivel olyan fegyverfogást csináltunk akkor már, annyira belénk verték, hogy minket jelöltek ki. Kassán őrt álltunk Rákóczi Ferenc és Zrínyi Ilona sírjánál. Volt egy társaság, nyolcan voltak a Rákóczi sírja körül: négy-négy. Akkor hozták haza Rákóczit. Homolay százados volt a parancsnokuk, és Zrínyi Ilona sírjánál voltunk hárman, az én parancsnokságom alatt álltunk őrt: mindegyik iskolától, egy-egy vezér. Akik Rákóczi sírját megkoszorúzták, azok lejöttek mind Zrínyi Ilonához is, mert ő végeredményben három hónapig védte Munkács várát az osztrákokkal szemben.

Fénykép címe:	Családommal 1938-ban
Interjúalany neve:	Néray Vilmos
A fénykép készítésének helye:	Bonyhád
A fénykép készítésének éve:	1938
Kulcsfigura:	Néray Vilmos (sz. Nagel Vilmos)

Ez a családi kép egy ünnepi összejövetelen készülhetett, hiszen ritkán voltam otthon ebben az időben. Karácsonykor, illetve húsvétkor ment haza az egész társaság; vonatra raktak minket és hoztak be Budapestre. Útközben aki akart, leszállt, a másik Budapestre ment, és ha onnan tovább kellett utazzon, akkor át kellett vegyék addig, amíg ötödikesek nem lettünk. Ötödik évfolyamtól fölfelé már mindenki teljes szabadsággal utazott.

Sopronban apám egyszer látogatott meg, amikor az evangélikus egyház szerint konfirmáltam, egyébként nem voltak ott soha, még az érettségi búcsúztatásomon sem.

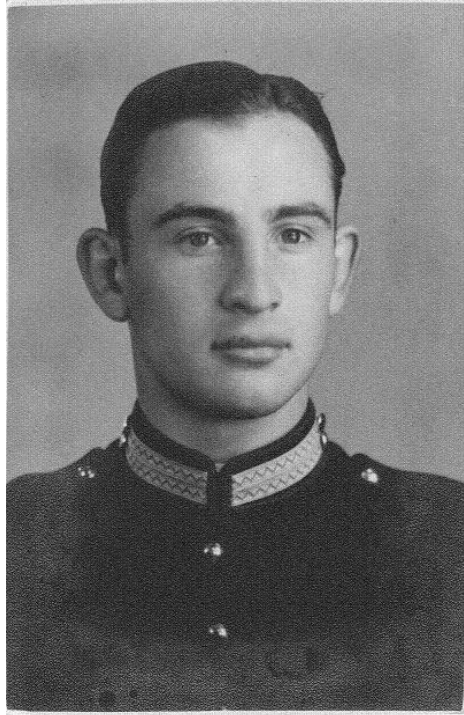
Ezen a képen már hatodéves lehettem a soproni cőgerájban, mert egy kis kitüntetés van rajtam, amit ötödikes koromban egy sportversenyen kaptunk, a bajnoki díj, ez volt a gyephoki csapatnak a kitüntetése. Én is kaptam, mert én is játszottam akkor balszélsőként, én voltam a legfiatalabb srác közöttük. Mi nagyon jól tudunk gyephokizni, mert másodéves korunkban egy influenzajárvány volt az iskolában, és akkor az egész osztályunkat elkülönítették, mert többen is elkapták a betegséget.

Nekünk nem is volt tanítás se, úgyhogy kint voltunk egész nap és fociztunk meg kézilabdáztunk, meg gyephokiztunk, és hát a gyephoki akkor annyira elterjedt, hogy amikor kezdtük, voltunk 12 éves taknyos kölykök, és úgy belénk ragadt, hogy amikor ötödévesek meg hatodévesek lettünk, akkor mi csináltuk az egészet, mi voltunk az intézetben a slágerek. De hát éppen akkor, amikor a legjobban ment ez az egész, leállították és elkezdték a futballt.

Fénykép címe:	Kivonulás gyakorlatra a tóalmi táborból
Interjúalany neve:	Néray Vilmos
A fénykép készítésének helye:	Tómalom
A fénykép készítésének éve:	1939
Kulcsfigura:	Néray Vilmos (sz. Nagel Vilmos)

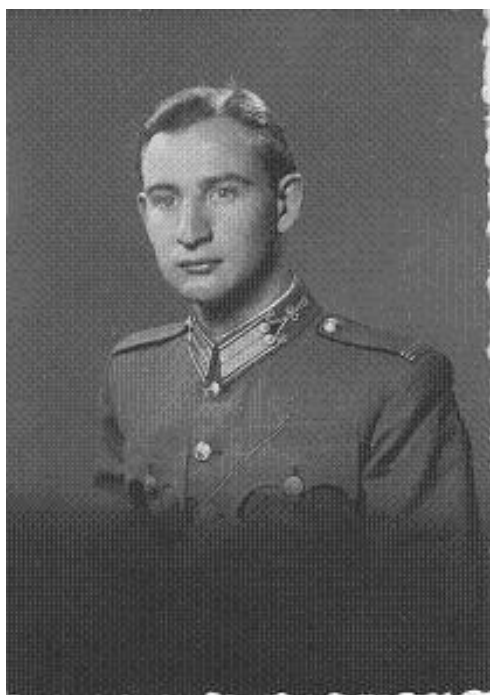
Ezen a képen az látható, amikor gyakorlati kiképzésen voltunk, év végén. Sátortábort raktunk valahol Sopron mellett, valamely Viczky-községben. A társaság nagyon jó hangulatban ment, és meglátja az ember, hogy elég fegyelmezettek voltunk ahhoz, hogy kaptunk kerékpárt, hogy ezzel gyakoroljunk. Tómalom Sopron mellett van, odajártunk, amikor fürdeni lehetett a szabadban, ott voltak az úszóversenyek. Malom is volt a tavon, ahol befolyt a víz.

Fénykép címe:	Érettségi képem
Interjúalany neve:	Néray Vilmos
A fénykép készítésének helye:	Sopron
A fénykép készítésének éve:	1939
Kulcsfigura:	Néray Vilmos (sz. Nagel Vilmos)

1939-ben érettségiztem soproni cőgerként. A reálgimnáziumok tanterve alapján érettségiztünk, és a püspök jött ki hozzánk érettségi biztosnak.

Kitüntetéssel érettségiztem és osztályelső voltam végig, nyolcadikos koromig. Tanulásra nem volt sok időm, mert az osztálytársaimmal mindig foglalkoznom kellett, vagy valamire meg kellett tanítani őket, mivel énbennem a tanárok is és az osztálytársaim is megbíztak. Most is teljes egészében hozzám fordulnak, ha valamelyiküknek baja van, de már sajnos csak hárman élnek.

Fénykép címe:	Elsőéves ludovikásként
Interjúalany neve:	Néray Vilmos
A fénykép készítésének helye:	Budapest
A fénykép készítésének éve:	1940
Kulcsfigura:	Néray Vilmos (sz. Nagel Vilmos)

Ez a kép elsőéves ludovikás koromban készült rólam, 1940-ben. A soproni cőgerájból fölkerültünk a Ludovika Akadémiára, ott voltunk három évig. Az Akadémián is kilenc elméleti óránk volt: délelőtt három-három, délután megint három. Itt is volt sport délután, voltak különböző csapatok, akik kijárhattak a magyar vonalra, a felnőtt sportra, és voltak olyanok, akik csak az ifjúsági sportra járhattak ki. Én is kijártam például vívásra, akár azokkal a nagy emberekkel is, akik a magyar bajnokcsapatot képezték – persze minket jól elverték, de hát nem ez volt a lényeg.

Az Akadémiáról jártunk ki bálókra, és jártunk ki úszni is a Margitszigetre. Volt időszak, amikor én például éjszaka fél tizenkettőkor mentem ki a Margitszigetre, úsztam egy jó félórát, fölöltöztem és visszakutyagoltam gyalog az Akadémiára, az Üllői útra.

Fénykép címe:

Az újoncszázad

Interjúalany neve:

Néray Vilmos

A fénykép készítésének helye:

Budapest

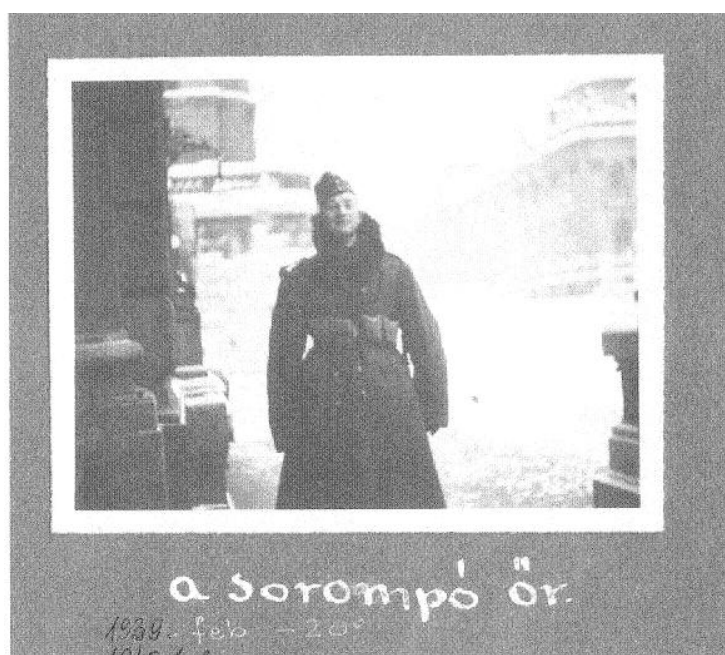
A fénykép készítésének éve:

1940

Kulcsfigura:

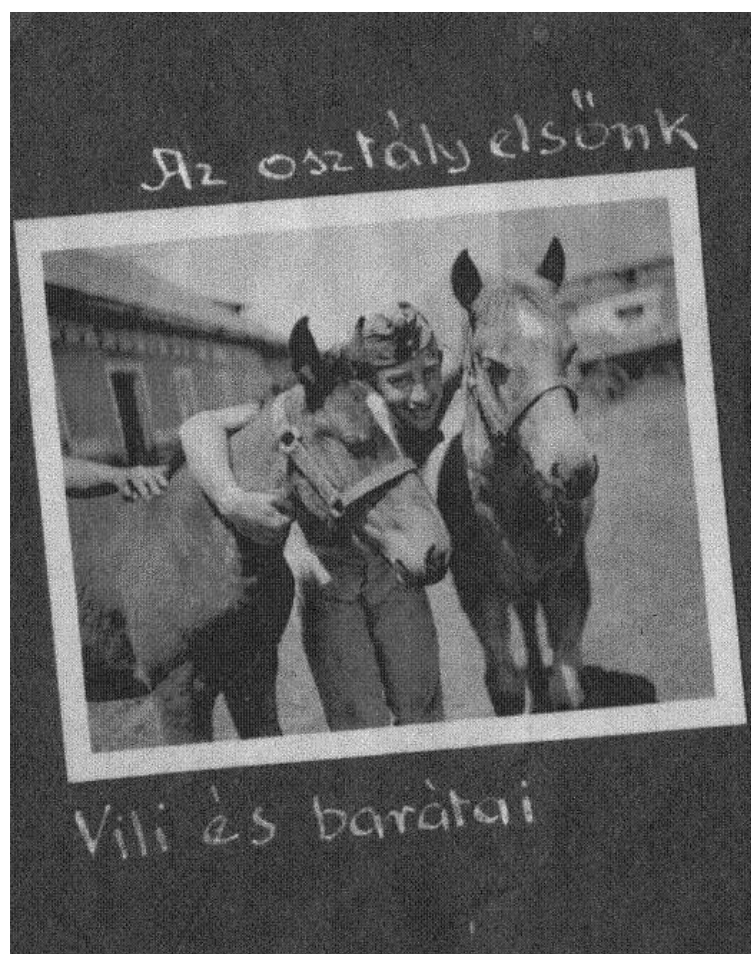
Néray Vilmos (sz. Nagel Vilmos)

Újoncokként a Ludovika Akadémia előtt állunk. Nagyon szép épület volt, azt hiszem Zsófia főhercegnő palotája volt a főépület, és utána építettek még tanépületeket hozzá, ezekben voltunk mi hátul a huszárokkal együtt.

Fénykép címe:	Udvarlaki őrségben
Interjúalany neve:	Néray Vilmos
A fénykép készítésének helye:	Budapest
A fénykép készítésének éve:	1940
Kulcsfigura:	Néray Vilmos (sz. Nagel Vilmos)

Ez a kép 1940-ben készült februárban. Őrséget álltam a Várban, József főherceg palotája előtt; udvarlaki őrségnek nevezték. -19 fok volt. Amikor már ilyen nagyon hideg volt, akkor egy óra hosszát kellett ott állnunk, és akkor jött a váltás, nagy nehezen beváltottak – alig, hogy szusszantál, már megint kellett kimenni.

Fénykép címe:	Vili és barátai
Interjúalany neve:	Néray Vilmos
A fénykép készítésének helye:	Bánk
A fénykép készítésének éve:	1940
Kulcsfigura:	Néray Vilmos (sz. Nagel Vilmos)

Ennek a képnek az a címe, hogy Vili és a barátai, ezt adták nekem az osztálytársaim, akik között én voltam az első, tehát a képen én kerültem a „szamarak” közé. Gyakorlatra mentünk Rozsnyó felé, és épp a Bánk tónál voltunk, amikor ezt a képet csinálták.

Tatárnak hívtak egyébként az osztályban, de nem tudom, miért kaptam a nevet, talán mert élen voltam a sportokban, gyephokiban, futballban.

Fénykép címe:	Gyakorlati kiképzésen
Interjúalany neve:	Néray Vilmos
A fénykép készítésének helye:	Esztergom környéke
A fénykép készítésének éve:	1940
Kulcsfigura:	Néray Vilmos (sz. Nagel Vilmos)

A „rohamosztag”. Ekkor már másodévesek voltunk az Akadémián, 1940-ben készült a kép. A legfelső sorban a harmadik vagyok a képen. Esztergom fele mentünk Pestről.

Fénykép címe:	A kerékpárszázad pihenőben
Interjúalany neve:	Néray Vilmos
A fénykép készítésének helye:	n.a.
A fénykép készítésének éve:	1940
Kulcsfigura:	Néray Vilmos (sz. Nagel Vilmos)

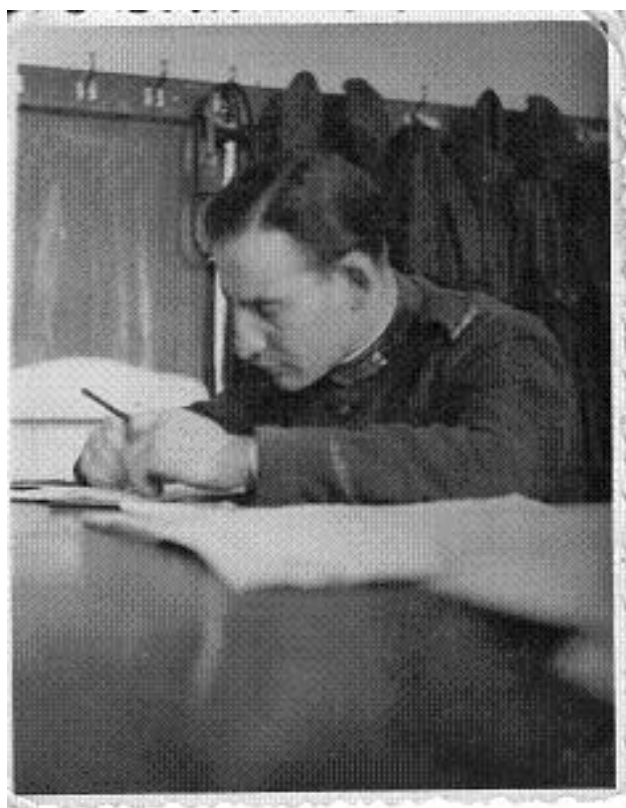
Ez is egy gyakorlaton van, de itt az egész kerékpárszázad. Kerékpárral voltunk, mi mindig azzal jártunk. Itt van is egy hátul. Az Akadémián mi voltunk a leggyorsabbak, gépkocsi még nem volt. Nem tudom, hol van ez, lehet, hogy csak elmentünk egy 60-70 kilométert, de lehetséges, hogy Kassa felé mentünk ekkor épp, vagy Rétságon voltunk.

Apám a Jászberényi Kerékpáros Zászlóaljnak volt a parancsnoka, így én is mindenáron kerékpáros akartam lenni. Az Akadémián aztán nagy nehezen ki is harcoltam, és föl is vettek oda. Ott is végeztünk összesen tizenegyen. Ezen kívül az osztályunkban voltak még gyorsan mozgók, huszárok, ők tizennégyen voltak, a gépkocsizó lövészek pedig hatan. Az osztályunkban, amikor mindannyian ugyanazt tanultuk, összesen ötvenegyen voltunk. Sokszor külön-külön tanultunk, például amikor a kerékpárosokkal kapcsolatos harcászati dolgokat vettük, akkor a kerékpárosok és a gépkocsizó lövészek külön voltak. Ugyanígy sokszor külön tanultak a huszárok és külön a tüzérek, mármint a gyalogos kis tüzérek: nem a rendes tüzérek, páncéltörők és ilyenek, hanem a kis kaliberrel a csapattal együtt dolgozó tüzérek.

Fénykép címe:	Gyakorlati kiképzés
Interjúalany neve:	Néray Vilmos
A fénykép készítésének helye:	n.a.
A fénykép készítésének éve:	1940
Kulcsfigura:	Maléter Pál

Másodéves ludovikásak voltunk itt. Akit később felakasztottak, Maléter Pál is itt van. Ő áll a kép jobb szélén. Ugye, ő ment 1956-ban parlamenterként az oroszokhoz, és nem engedték vissza. Ők karpaszományosak voltak valahol, és hozzánk, a kerékpárosokhoz osztották be őket újoncként.

Fénykép címe:	Tanulás a Ludovika Akadémián
Interjúalany neve:	Néray Vilmos
A fénykép készítésének helye:	Budapest
A fénykép készítésének éve:	1941
Kulcsfigura:	Néray Vilmos (sz. Nagel Vilmos)

Ez a kép, 1941-ben készült, valamelyik tanteremben tanuló.

Fénykép címe:	Harcászati gyakorlat
Interjúalany neve:	Néray Vilmos
A fénykép készítésének helye:	Esztergom környéke
A fénykép készítésének éve:	1942
Kulcsfigura:	Néray Vilmos (sz. Nagel Vilmos)

Ez a Prutyu a parancsnokunk volt, a rettegett tanár, ez volt a gúnyneve. Ezek tulajdonképpen elméleti harcászatok voltak azoknak, akiknek volt már valamennyi sütnivalójuk. Harmadévesek voltunk már, és ugye, minden esztendőben volt heti hat óra az Akadémián, úgyhogy tulajdonképpen harcászati vezetést tanultunk itt, csapatokat vezetni a háborúban. Pestről mentünk ki, úgyhogy messzire nem mehettünk, ez Esztergomon túl van valamerre. Itt vagyok az alsó képen a jobb szélén.

Fénykép címe:	Eljegyzési kép
Interjúalany neve:	Néray Vilmos
A fénykép készítésének helye:	Bonyhád
A fénykép készítésének éve:	1952
Kulcsfigura:	Néray Vilmos (sz. Nagel Vilmos)

Ez az eljegyzési képünk Bettivel. A feleségemet 1951-ben ismertem meg. Színháztársulatok előadásaira jártunk, ezzel szórakozott a társaság, én is csatlakoztam hozzájuk. Ott ismerkedtünk meg a feleségemmel, amikor teherautóval jöttünk hazafelé együtt és egymás mellé kerültünk. Áadtam a kabátomat neki, hogy ne fázzon, és ezzel letettem a garast.

Fénykép címe:	Esküvői kép
Interjúalany neve:	Néray Vilmos
A fénykép készítésének helye:	Bonyhád
A fénykép készítésének éve:	1952
Kulcsfigura:	Néray Vilmos (sz. Nagel Vilmos)

Ez a kép az esküvőnkör készült, 1952 karácsonyán. Amikor összeházasodtunk a feleségemmel, akkor én már bányász voltam. Megismerkedésünkör a feleségem először Majoson tanított, és amikor udvaroltam neki, mindig kikísértem őt kerékpárral Majosra.

Először a feleségem szüleinél laktunk; odavittük a bútorokat, berendezkedtünk ott két szobában, illetve először csak egyben. Amikor jöttek a gyerekek, akkor leválasztottuk a lakást egy helyen, az előszobát elfalaztuk, hogy a gyerekek ne zavarják a többieket. Helyileg ez az Árpád utcában volt Bonyhádön. Szép nagy ház volt, volt hozzá kert is, én telepítettem a szőlőt. 1960-ban vettünk egy saját lakást az OTP útján. Ez egy nagyon szép, négyszobás, összkomfortos lakás volt, megvan most is.

Fénykép címe:	Családommal Bonyhád
Interjúalany neve:	Néray Vilmos
A fénykép készítésének helye:	Bonyhád
A fénykép készítésének éve:	1955
Kulcsfigura:	Néray Vilmos (sz. Nagel Vilmos)

Itt vannak a gyerekek is: lányom Enikő, aki itt két-három éves lehetett ekkor, és fiam, Zoltán, aki egyéves se volt még a kép készültekor.

A feleségemet a házasságunk után nem vették föl tanítónőnek a bonyhádi iskolába, mert én hivatásos katonatiszt voltam a második világháborúban és az oroszok ellen harcoltam. Először a lányom, Enikő született meg 1953-ban. A fiam, Zoli, a kisebbik 1955-ben született. Ő aztán elvégezte Gödöllőn az egyetemet agrár-gépész szakon. Most egy kéményrendszerekkel és szellőzés-technikával foglalkozó vállalatot vezet.

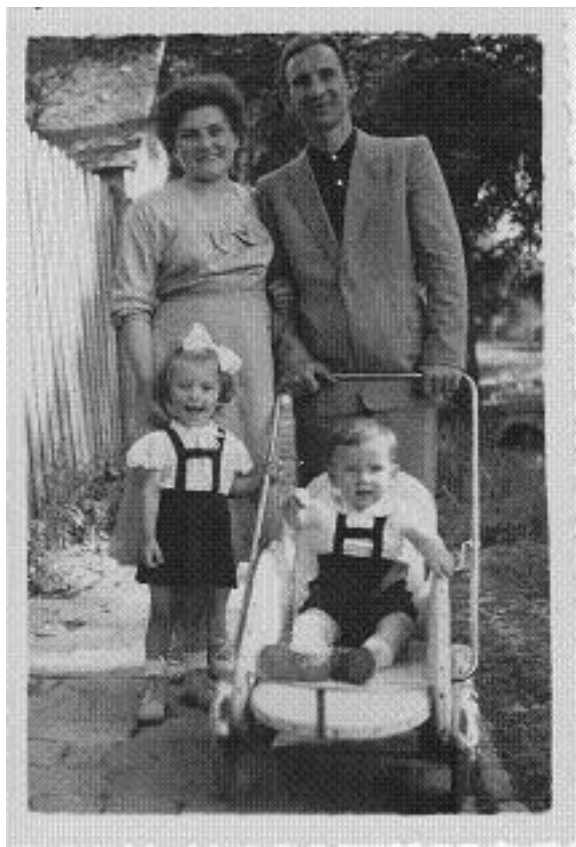

Fénykép címe:	Bányász önarckép műszak után
Interjúalany neve:	Néray Vilmos
A fénykép készítésének helye:	Bonyhád
A fénykép készítésének éve:	1956
Kulcsfigura:	Néray Vilmos (sz. Nagel Vilmos)

1956-ban készült kép. Egyik nap este 10 órakor ért minket a hír, hogy orosz csapatok vonulnak át az országon. Akkor éppen lent voltam a bányában; abbahagytuk a munkát és feljöttünk. Két napra rá eljött hozzám Gál vezérkari alezredes és megkérdezte, hogy hajlandó vagyok-e részt venni a mozgalomban. Én akkor igent mondtam, és megkaptam a Pécs-Szekszárd-Bonyhád műút ellenőrzésének parancsnokságát. Nyolc embert kaptam magam mellé, három napig kétóránként őrseget váltottunk. Amikor jelezték, hogy a szovjet csapatok Bonyhádon keresztül mennek Pécsre, Gál alezredes engem kért meg, hogy tárgyaljak a parancsnokaikkal. A szovjet csapatok egy előretolt állásként meg is álltak a bonyhádi bejáratnál, majd biztosítottak bennünket, hogy nem használnak fegyvert, csak ha valaki velük szemben fegyvert fog. Én tárgyaltam a parancsnokukkal németül meg kézzel-lábbal, mert oroszul nem tudok. El is vonultak békességben Pécsre, a fél Bonyhád leste megbújva az eseményeket. A csapat körülbelül egy óra hosszat volt Bonyhádon, valószínűleg felderítést végeztek. Éjszaka aztán megint érkezett egy szovjet csapat; Bonyhádon keresztül jöttek, szintén Pécs felé tartottak. Ők óriási mozgolódást csináltak, ugyanis valamelyik oldalról lövöldözés kezdődött. Aztán ők is rendben elvonultak az éjszaka folyamán Pécsre. Biztonságból még két napig készenlétben voltunk, aztán visszamentem dolgozni a bányába.

Ezekben a napokban több alkalommal is összegyűltek az elégedetlen hidasi

bányászok, egy-egy bajkeverő nagy hanggal érvényesülni akart. Egyik nap aztán a bánya kommunista igazgatója elmenekült az atrocitások elől Salgótarjánba, felesége pedig itt maradt, hogy vezesse az üzletet, de egy-két napig nem jelentkezett a munkahelyén, mivel éppen akkor szült. A hidas bányászok közül pedig többen ki akarták cibálni ezt az asszonyt a házból, meg akarták bosszulni rajta a kommunista igazgató vétkeit. Akkor én három másik bonyhádi bányással együtt elzavartam ezeket a hidas bányászokat, akik bántani akarták az asszonyt.

Fénykép címe:	Családommal Bonyhádon
Interjúalany neve:	Néray Vilmos
A fénykép készítésének helye:	Bonyhád
A fénykép készítésének éve:	1956
Kulcsfigura:	Néray Vilmos (sz. Nagel Vilmos)

Családi kép 1956-ból.

Fénykép címe:	Őrnaggyá előléptetésem
Interjúalany neve:	Néray Vilmos
A fénykép készítésének helye:	Budapest
A fénykép készítésének éve:	1998
Kulcsfigura:	Néray Vilmos (sz. Nagel Vilmos)

1998-ben kaptam vissza a katonai rangomat – amelytől 1946 márciusán a népbíróságon megfosztottak –, illetve őrnaggyá léptettek elő ünnepélyes keretek között a vezérkari főnök által.

Fénykép címe:	Vitézzé avatásom
Interjúalany neve:	Néray Vilmos
A fénykép készítésének helye:	Budapest
A fénykép készítésének éve:	2000
Kulcsfigura:	Néray Vilmos (sz. Nagel Vilmos)

2000. szeptember 2-án avattak vitézzé a háborúban folytatott tevékenységeim alapján. Ezt a feleségem járta ki, engem különösebben nem érdekeltek ezek a címek. A feleségem azt is elérte, hogy édesapámat, aki harcolt mind az első, mind második világháborúban szintén vitézzé avassák.

Fénykép címe:	A vasoklevél átvételekor a ludovikás zászló előtt
Interjúalany neve:	Néray Vilmos
A fénykép készítésének helye:	Budapest
A fénykép készítésének éve:	2007
Kulcsfigura:	Néray Vilmos (sz. Nagel Vilmos)

2007-ben kaptam meg a vas diplomámat.

Fénykép címe:	A 70 éves érettségi találkozó
Interjúalany neve:	Néray Vilmos
A fénykép készítésének helye:	Budapest
A fénykép készítésének éve:	2009
Kulcsfigura:	Néray Vilmos (sz. Nagel Vilmos)

2009-ben volt a 70 éves érettségi találkozója mind három cőger iskolának (Kőszeg, Sopron, Pécs). A bal oldali képen az első sorban jobbról a második vagyok, a másikon beszédet mondom ebből az alkalomból.

Fénykép címe:	90. születésnapom
Interjúalany neve:	Néray Vilmos
A fénykép készítésének helye:	Budapest
A fénykép készítésének éve:	2009
Kulcsfigura:	Néray Vilmos (sz. Nagel Vilmos)

1980-ban mentem nyugdíjba és azóta élem a vidám nyugdíjas életemet. 2009-ben lettem kilencven éves. Most már csak ehhez kéne kétszer annyi pénz, mint amennyit kapok, akkor még vidámabban élhetnénk. De hát így is vidáman élünk, nincsen semmi problémánk.

Dokumentumok

ROMÂNIA

Comuna ODORHEIU
Județul ODORHEIU

EXTRAS DIN REGISTRUL STĂRII CIVILE PENTRU NĂSCUȚI PE ANUL 1919

Nr. rubrică	DATA înregistrării (anul, luna și ziua)	ANUL, luna, ziua și ora nașterii	PRENUMELE, SEXUL ȘI CONFESIUNEA NOULUI NĂSCUȚ	PRENUMELE, NUMELE, PROFESIUNEA ȘI DOMICILIUL PĂRINȚILOR		VÂRSTA	LOCUL NAȘTERII când e deosebit de locuința părinților	ABATAREA ACTULUI de vorticare a nașterii sau prenumelui, numelui, profesiei și domiciliului marilor	EVENTUALE ÎNDRĂPTĂRI SAU OBSERVAȚII ÎNAINTE DE SEMNARE
				SEMNĂTURI					
168	21 Dec. 1919	2 Dec. 1919	Wilhelm-Emil barbitesc Lutceana	Wilhelm Nagel căpitan	Tina Nagel n. Fernerzel	31			Semnături
MENȚIUNI ULTERIOARE									

Se certifică exactitatea prezentului extract.
Dat astăzi, 23 Decembrie 1919

OFITER AL STĂRII CIVILE,
(L. S.)

NOTAR,

Dokumentum címe:

Interjúalany neve:

A dokumentum kiállításának helye:

A fénykép kiállításának éve:

Nagel Vilmos születési anyakönyve

Néray Vilmos

Székelyudvarhely

1919

Hiteles másolat

5219/1932.

A m.kir.belügyminiszter ur 119.835/1932.VIII.sz. leirata Nagel Vilmos m.kir. honvédszázados győri lakos névváltoztatása tárgyában.

A m.kir.belügyminiszter ur 119835/1932 VIII.sz. rendeletével Nagel Vilmos Fehértemplom városban 1888 évben született, rom.kath. vallásu győri lakos, m.kir.honvédszázados kérelmére saját, valamint Vilmos és Elza-Irma nevű kisk-

gyermekei családi nevét "Néray" névre változtatta át. Megerkesem a bonyhádi anyakönyvi hivatal, hogy a névváltoztatás Nagel Vilmos és Fernengel Irén házasságából Bonyhádon 1921 évi július hó 30-án született Nagel Elza- Irma születési anyakönyvi lapján feljegyezni és annak meg-

történetétől engem értesíteni sziveskedjék. Egyben értesitem folyamodót, hogy mivel elszakított területen született és kötött házasságot, ugyszintén Vilmos nevű gyermeke is ott született, az erre vonatkozó anyakönyvi kivonatokat és állampolgársági bizonyítványát a névváltoztatás anyakönyvi feljegyzésének kiasközlése vegett a m.kir.belügyminiszter ur visszatartotta.

Erről a m.kir.államrendőrség győri kapitányságát, a bonyhádi /Tolna vm/ anyakönyvi hivatalt és Néray /Nagel/ Vilmos m.kir. honvédszázados győri, Wencesz J.ut 37 sz.a. lakost az utóbbit 1 db kapcsán kell értesíteni.

Győr szab.kir.város polgármestere.

1932.évi június hó 2-án.

P.H.Olvashatatlan aláírás sk.polgármesterhelyettes.

60/1969 úgyszám

Aláírt állami közjegyző tanusítom, hogy ez a hiteles másolat a Néray Vilmos, m.kir.honvédszázados, Bonyhád, Bajcsy Zsillicy utca 9. szám alatti lakos -aki személyazonosságát az SB-I.270730 számú személyi igazolványával igazolta-, által előttem felmutatott 1/2 fél ives Győr város polgármestere által készített másolattal szó-szerint megegyezik.

Bonyhád, 1969. Egyezzerkilencszázhatvankilenc évi június 25. Huszonöt napján.

Dr. Horváth Marcellné
Dr. Horváth Marcellné
állami közjegyző

Dokumentum címe:

Névváltoztatási irat

Interjúalany neve:

Néray Vilmos

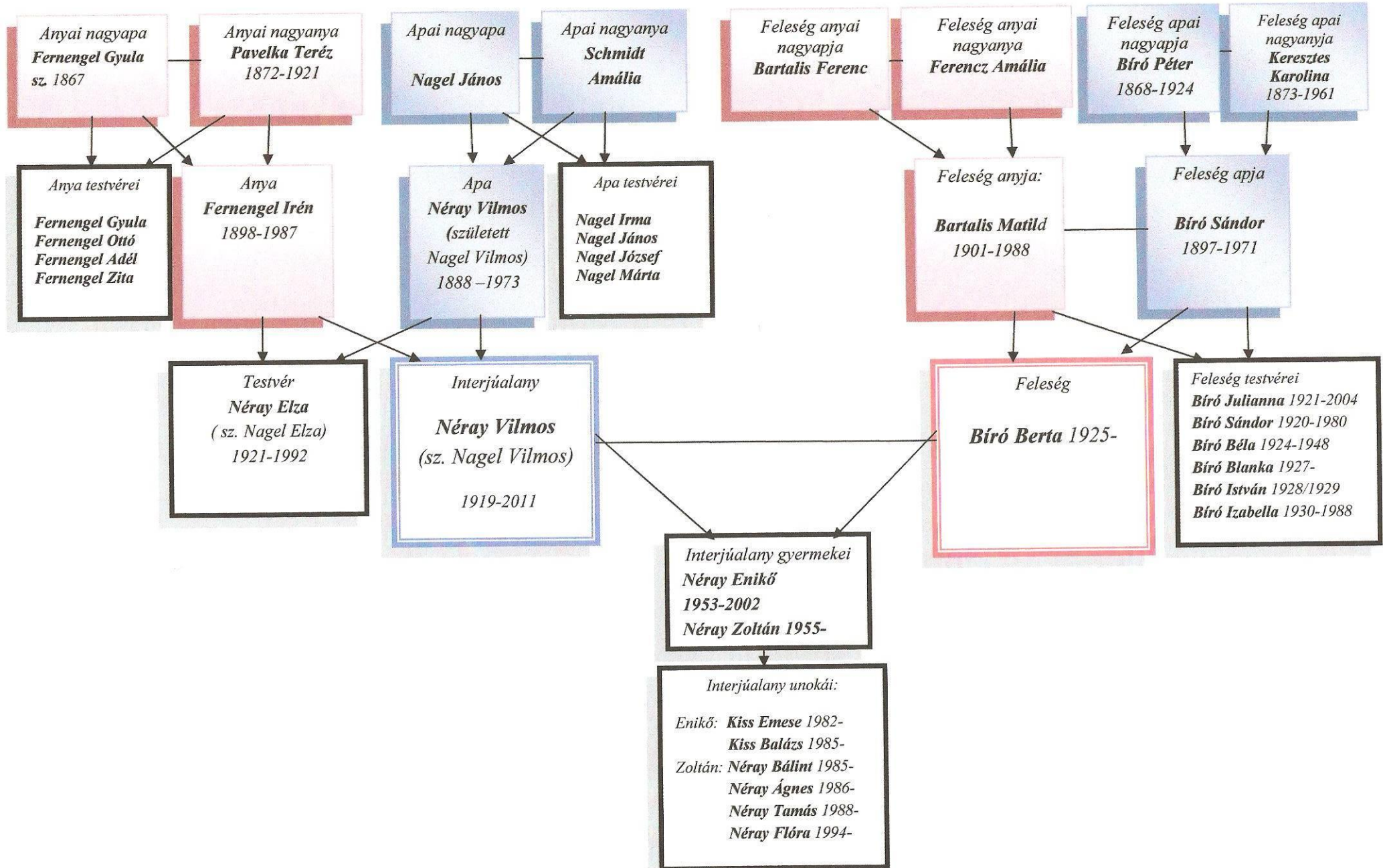
A dokumentum kiállításának helye:

Bonyhád

A fénykép kiállításának éve:

1932

Családfa

Az interjúalany és családja

Interjúalany

Teljes név:

Néray Vilmos

Születési név:

Nagel Vilmos (névmagyarosítás, 1932.)

Születési hely és idő:

Székelyudvarhely, 1919.

Hol élt még:

Karcag (1920),

Bonyhád (1921-22, 1925-29, 1952-96),

Győr (1929-1930), Kőszeg (1930-1931)

Sopron (1932-1939),

Budapest (1932-42, 1996-2011)

Halálzási hely és idő:

Budapest, 2011.

Iskolai végzettség:

Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémia
katonatiszt (1942-1945),

Foglalkozás:

napszámos, vegyes mezőgazdasági munka

(Bonyhád, 1946-1948),

gépkezelő (Poznansky Fedéllemez Gyár,

Budapest, 1948-1950),

tisztviselő (Türr István Gőzmalom, 1950)

bányász (Hidas, Hidas Szénbánya, 1952-64),

könyvelő (Bonyhád, Dózsa Népe MGTSZ, majd

Petőfi MGTSZ, 1964-1980)

Nemzetiség:

magyar

Vallás:

evangélikus

Testvér

Teljes név:

Beretvás Lászlóné, sz. Nagel Elza

Névmagyarosítás: Néray Elza (1932)

Születési hely és idő:

Bonyhád, 1921.

Hol élt még:

Győr, 1929-1933, Jászberény (1939-1942)

Halálozási hely és idő: Budapest (1934-1939, 1943-1992)
Iskolai végzettség: Budapest, 1992
Foglalkozás: tanítóképző (Budapest)
alkalmi munka (Jászberény, 1945 után)

tanítónő (Budapest, 1950-es évektől)

Nemzetiség: magyar
Vallás: evangélikus
Házastárs: Beretvás László
Gyermekei: -

Házastárs

Teljes név: **Bíró Berta**
Születési hely és idő: Ditró, 1925
Hol élt még: Gyergyószentmiklós, Kolozsvár, Sümeg, Győr,

Bonyhád, Budapest

Halálozási hely és idő: -
Iskolai végzettség: tanítóképző
Foglalkozás: revizor (Tolna m.),
gépiró, gyorsíró, könyvelő (Bonyhád),
néptánc oktató (Siófok),
tanítónő (Majos, Tevel, Sütvénypuszta, Bonyhád)

Nemzetiség: magyar
Vallás: r. kat.
Szülei: apa: Bíró Sándor (1897-1971)
anya: Bartalis Matild (1901-1988)

Testvérei: Bíró Julianna (1921-2004),
Bíró Sándor (1922-1980),
Bíró Béla (1924-1948)
Bíró Blanka (sz. 1927.),
Bíró István (1928/29, pár hónaposan meghalt),
Bíró Izabella (1930-1988)

Gyermeke 1

Teljes név: **Néray Enikő**

Születési hely és idő: Bonyhád, 1953
Hol élt még: Kaposvár, Hidas, Budapest
Halálozási hely és idő: Budapest, 2002.
Iskolai végzettség: Tanítóképző Főiskola (Kaposvár)
Foglalkozás: tanítónő
Nemzetiség: magyar
Vallás: n.a.
Házastárs : n.a.
Gyermekei: Kiss Emese (1982, Komló): építész, Ausztriában él
Kiss Balázs (1985), egyetemi hallgató

Gyermeke 2

Teljes név: **Néray Zoltán**
Születési hely és idő: Bonyhád, 1955.
Hol élt még: Gödöllő, Budapest, Szentendre
Iskolai végzettség: Agrártudományi Egyetem (Gödöllő,
Számviteli Főiskola (Budapest)
Foglalkozás: gazdasági vezérigazgató helyettes
(MEFI, 1979-1988, FÉG, 1988-1992),
mérnök (Air Kontakt),
vállalatvezető (Kémény Doktor Kft, 1993-)
Nemzetiség: magyar
Vallás: n.a.
Házastárs: n.a.
Gyermekei: Néray Bálint (1985): szociológus
Néray Ágnes (1986): projektasszisztens
Néray Tamás (1988): egyetemi hallgató

Apa

Teljes név: **Néray Vilmos (sz. Nagel Vilmos)**
Születési hely és idő: névmagyarosítás: 1932.
Hol élt még: Fehértemplom (temes vm.), 1888.
Székelyudvarhely (1920-ig), Karcag, Nagymányok,
Győr, Jászberény, Budapest
Halálozási hely és idő: Bonyhád, 1973.
Iskolai végzettség: érettségi (Temesvár, hadapród iskola)
Foglalkozás: katonatiszt
Nemzetiség: magyar
Vallás: evangélikus
Testvérei: Nagel Irma (féltestvér)
Nagel János (katonatiszt)

Nagel József (katonatiszt)

Nagel Márta

Apai nagyapa

Teljes név:

Születési hely és idő:

Hol élt még:

Halálozási hely és idő:

Iskolai végzettség:

Foglalkozás:

Nemzetiség:

Vallás:

Szülei:

Testvérei:

Nagel János

n.a.

Fehértemplom (Temes vm.)

n.a., 1945 után

n.a.

telekkönyvi igazgató

magyar

r. kat.

n.a.

n.a.

Apai nagyanya

Teljes név:

Születési hely és idő:

Hol élt még:

Halálozási hely és idő:

Iskolai végzettség:

Foglalkozás:

Nemzetiség:

Vallás:

Szülei:

Testvérei:

Schmidt Amália

n.a.

Fehértemplom, Bonyhád

Bonyhád, 1929.

n.a.

háztartásbeli

n.a.

r. kat.

n.a.

n.a.

Anya

Teljes név:

Születési hely és idő:

Hol élt még:

Halálozási hely és idő:

Iskolai végzettség:

Foglalkozás:

Nemzetiség:

Vallás:

Testvérei:

Fernengel Irén

Székelyudvarhely, 1899.

Segesvár, Brassó, Nagyszeben, Karcag,

Bonyhád, Nagymányok, Győr, Budapest

Budapest, 1987.

érettségi (Segesvár)

háztartásbeli

magyar

evangélikus

Fernengel Gyula,

Fernengel Ottó,

Fernengel Adél,

Fernengel Zita

Anyai nagypapa

Teljes név:
Születési hely és idő:
Hol élt még:
Halálozási hely és idő:
Iskolai végzettség:
Foglalkozás:
Nemzetiség:
Vallás:
Szülei:
Testvérei:

Fernengel Gyula

Medgyes (Szeben vm.), 1867.
Székelyudvarhely
Székelyudvarhely, 1924 után
diploma – teológia, egészségügyi szakiskola
kereskedő (boltos)
n.a.
evangélikus
n.a.
n.a.

Anyai nagyanya

Teljes név:
Születési hely és idő:
Hol élt még:
Halálozási hely és idő:
Iskolai végzettség:
Foglalkozás:
Nemzetiség:
Vallás:
Szülei:
Testvérei

Pavelka Teréz

Kénos, 1872.
Székelyudvarhely, Segesvár
Székelyudvarhely, 1921.
n.a.
háztartásbeli
magyar
unitárius
n.a.
n.a.